

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
TƏHSİL NAZİRLİYİ

Layihə Avropa İttifaqı
tərəfindən maliyyələşdirilir

TƏHSİL İNSTİTUTU
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu

İxtisasın adı: Korreksiyaedici pedaqoq

**KORREKSIYA PEDAQOGİKASINDA YENİ ÜSULLARIN
TƏTBİQİ VƏ FƏALİYYƏTLƏRİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ**

Bakı 2020

Bu modul dərs vəsaiti Avropa İttifaqının texniki yardımı  r vəsində Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyini dəstəkləmək  c n “Azərbaycanda Milli Kvalifikasiya  r v sinin İcrasına Dəstək” (EuropeAid/138339/DH/SER/AZ) layihəsi tərəfindən hazırlanmıřdır. Modulda ifadə olunan fikirlər v  məlumatlara görə Avropa İttifaqı, Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və Təhsil İnstitutu məsuliyyət dařımır.

Modul dərs vəsaiti müvafiq təhsil proqramları (kurikulumlar)  zr  bilik və bacarıqların verilməsi məqsədilə hazırlanmıřdır və ali təhsil səviyyəsində müvafiq modulların tədrisi  c n tövsiyə edilir. Modul dərs vəsaitinin istifadəsi  d niřsizdir və kommersiya məqsədi ilə satışı qadağandır.

Müəlliflər: Nailə Hüseynova, Lalə İmanova

Modul üzrə məsləhətçi: Aynur Kərimova

  Bakı – 2020

Modulda ifadə olunan fikirlər müəllifə aiddir, istifadə olunmuş fotolar açıq mənbələrdən g t r lm řd r. Antiplagiat v  digər t dqiqtat etikasının tələblərinin təmin olunması modul müəlliflərinin məsuliyyətidir.

MÜNDƏRİCAT

ƏSAS ANLAYIŞLAR	7
GİRİŞ	8
MODULUN SPESİFİKASIYASI	9
TƏLİM NƏTİCƏSİ 1: SİMŞ-NİN İNKİŞAFI ÜÇÜN KOMPLEKS KORREKSİYA TƏDBİRLƏRİ İLƏ BAĞLI TƏDQIQATLAR APARMAQ	11
1.1. Tədqiqatın aparılması üçün uyğun məlumat mənbələri və təcrübələri seçir	12
Tələbələr üçün fəaliyyətlər.....	21
Qiymətləndirmə	22
1.2. Uyğun tədqiqat metodlarından istifadə edir	23
Tələbələr üçün fəaliyyətlər.....	28
Qiymətləndirmə	29
1.3. Tədqiqat vasitəsi ilə mövcud problemləri aşkar edir	31
Tələbələr üçün fəaliyyətlər.....	34
Qiymətləndirmə	35
1.4. Problemlərin həlli yollarını izah edir	36
Tələbələr üçün fəaliyyətlər.....	41
Qiymətləndirmə	42
1.5. Fakt, nəzəriyyə, qayda və metodları təhlil etməklə təcrübədə tətbiq etmək üçün əlverişli yanaşmalar müəyyən edir	43
Tələbələr üçün fəaliyyətlər.....	46
Qiymətləndirmə	47
TƏLİM NƏTİCƏSİ 2: KORREKSİYA PEDAQOGİKASINDA YENİ YANAŞMALARIN TƏTBİQİ VƏ FƏALİYYƏTLƏRİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İLƏ BAĞLI TƏKLİFLƏR VERMƏK	49
2.1. Fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi üçün yeni üsul və yanaşmaların təcrübədə tətbiq edilməsi ilə bağlı təkliflər verir	50
Tələbələr üçün fəaliyyətlər.....	51
Qiymətləndirmə	52
2.2. Korreksiyaedici pedaqoqların peşə fəaliyyətini müəyyən olunmuş meyarlar əsasında qiymətləndirir	53
Tələbələr üçün fəaliyyətlər.....	56

Qiymətləndirmə.....	57
2.3. Fəaliyyətlərin təkmilləşdirilməsi üçün bacarıqların artırılmasını prosedura uyğun təşkil edir.....	58
Tələbələr üçün fəaliyyətlər.....	61
Qiymətləndirmə.....	62
CAVABLAR.....	63
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	64

ƏSAS ANLAYIŞLAR

Elmi tədqiqat – nəticələri anlayış, qanun və nəzəriyyələr sistemi şəklində meydana çıxan məqsədyönlü dərkedilmə.

Pedaqoji diaqnostika – pedaqoji prosesdə inkişaf və ya korreksiya yollarını müəyyən etməyə imkan verən fəaliyyət növü.

Korreksiyaedici təhsil – psixofiziki inkişaf çatışmazlıqlarının aradan qaldırılmasının yol və vasitələri haqqında biliklər və alınmış biliklərin istifadə üsullarının mənimsənilməsi.

Korreksiyaedici tərbiyə – şəxsiyyətin tipoloji xüsusiyyət və keyfiyyətləri və sosial mühitə adaptasiyaya imkan verən spesifik fəaliyyətin (idrək, əmək, estetik və s.) tərbiyəsi.

Korreksiyaedici təlim – əqli və fiziki inkişaf çatışmazlıqlarının islahı (aradan qaldırılması), psixi və fiziki funksiyalar, qorunmuş sensor sahə və neyrodinamik mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi və qüsurların kompensasiyası.

Pedaqoji eksperiment – dəqiq nəzərə alınan şəraitdə pedaqoji prosesin yenidənqurulmasının elmi qoyulmuş təcrübəsi (metodlar vasitəsi ilə).

GİRİŞ

Hörmətli oxucu!

Korreksiya pedaqogikası sahəsində yeni üsulların tətbiqi və fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi istiqamətində bir çox işlər görülmüşür. Bu metodların köməyi ilə öyrənilən məsələ və proseslə əlaqədar faktlar toplanır, sonra onlar təhlil edilir, ümumiləşdirmələr aparılır, elmi cəhətdən əsaslandırılmış nəticələr çıxarılır və təhsil müəssisələrinə təkliflər verilir. Korreksiya pedaqogikasında pedaqoji metod və üsullar məzmununa görə bölünür. Bu bölgüyə həm pedaqoji hadisə və proseslərin faktlarının öyrənilməsinə xidmət edən metodlar, həm də bu metodların köməyi ilə öyrənilən məsələ və proseslə əlaqədar olan faktlar daxildir. Bu modulda pedaqoji tədqiqat metodları və onların səciyyəvi xüsusiyyətləri təhlil olunaraq metodoloji prinsiplər qeyd olunub.

Modul 2 təlim nəticəsindən ibarətdir. Hər bir təlim nəticəsi üzrə qiymətləndirmə meyarlarının məzmunu açıqlanmış və verilən məzmunun möhkəmləndirilməsi üçün “Tələbələr üçün fəaliyyətlər” və təhsilalanın məzmunu hansı səviyyədə qavradığının qiymətləndirilməsi üçün “Qiymətləndirmə” bölməsi verilmişdir.

Birinci təlim nəticəsi SİMŞ-in inkişafı üçün kompleks korreksiya tədbirləri ilə bağlı tədqiqatların aparılması istiqamətində məlumat mənbələrinin seçilməsi, uyğun tədqiqat metodlarının istifadəsi, təhlili və həmin metodlar vasitəsi ilə mövcud problemlərin aşkar edilməsini əks etdirir. Korreksiya pedaqogikası sahəsində fakt, nəzəriyyə, qayda və metodlar təhlil edilməklə onların təcrübədə tətbiq olunması üçün əlverişli yanaşmalar da bu təlim nəticəsində müəyyən edilir.

İkinci təlim nəticəsi korreksiya pedaqogikasında fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi üçün yeni üsul və yanaşmaların təcrübədə tətbiq edilməsini, habelə korreksion pedaqoqların müəyyən olunmuş meyarlar əsasında fəaliyyət və bacarıqlarının artırılması və qiymətləndirilməsini əks etdirir.

Əziz təhsilalanlar! Unutmayın ki, gələcək fəaliyyətinizin yüksək səviyyədə qurulmasının əsası sizə təqdim edilən materialların həm nəzəri, həm də praktiki mənimsənilməsindən çox asılıdır.

MODULUN SPESİFİKASIYASI

Modulun adı:	Korreksiya pedaqogikasında yeni üsulların tətbiqi və fəaliyyətlərin təkmilləşdirilməsi
Modulun kodu:	SS-2020-07
Modulun ümumi məqsədi:	<i>Bu modulu tamamladıqdan sonra tələbə SİMŞ-nin inkişafı üçün kompleks korreksiya tədbirləri ilə bağlı tədqiqatlar vasitəsi ilə korreksiya pedaqogikasında təkmilləşdirmə aparmağı bacaracaqdır</i>
Təlim (öyrənmə) nəticələri	Qiymətləndirmə meyarları
1. SİMŞ-nin inkişafı üçün kompleks korreksiya tədbirləri ilə bağlı tədqiqatlar aparmaq	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tədqiqatın aparılması üçün uyğun məlumat mənbələri və təcrübələri seçir; ➤ Uyğun tədqiqat metodlarından istifadə edir; ➤ Tədqiqat vasitəsi ilə mövcud problemləri aşkar edir; ➤ Problemlərin həlli yollarını izah edir; ➤ Fakt, nəzəriyyə, qayda və metodları təhlil edilməklə təcrübədə tətbiq olunması üçün əlverişli yanaşmalar müəyyən edir.
2. Korreksiya pedaqogikasında yeni yanaşmaların tətbiqi və fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təkliflər vermək	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi üçün yeni üsul və yanaşmaların təcrübədə tətbiq edilməsi ilə bağlı təkliflər verir; ➤ Korreksiyaedici pedaqoqların fəaliyyətini müəyyən olunmuş meyarlar əsasında qiymətləndirir; ➤ Fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi üçün bacarıqların artırılmasını prosedurlara uyğun təşkil edir.

TƏLİM NƏTİCƏSİ 1

SİMŞ-NİN İNKİŞAFI ÜÇÜN
KOMPLEKS KORREKSİYA
TƏDBİRLƏRİ İLƏ BAĞLI
TƏDQİQATLAR APARMAQ

1.1. Tədqiqatın aparılması üçün uyğun məlumat mənbələri və təcrübələri seçir

Pedaqoji tədqiqat metodları və onların səciyyəvi xüsusiyyətləri

Digər elm sahələrində olduğu kimi, korreksiya pedaqogikası da elmi-tədqiqatların nəticəsində inkişaf edib yeni-yeni müddəalarla zənginləşdirilir. Pedaqoji tədqiqatlar SİMŞ-in təlim-tərbiyə prosesinin təkmilləşdirilməsi və müəyyən qanunauyğun əlaqələrin üzə çıxarılması məqsədi ilə planlı şəkildə aparılan axtarışlardır.

Tədqiqatlar müxtəlif metodların köməyi ilə aparılır. Tədqiqatın metodologiyası dedikdə, tədqiqat zamanı rəhbər tutulan metodoloji prinsiplərin məcmusu başa düşülür.

Ümumi metodoloji prinsip kimi pedaqoji məsələlərin öyrənilməsində müasir yanaşma prinsipi əsas götürülür. Bundan əlavə, pedaqoji tədqiqatlarda bəzi xüsusi metodoloji prinsiplər də tətbiq olunur:

- Fəaliyyət prinsipi;
- Şəxsiyyət baxımından, yanaşma prinsipi;
- Sistemlilik prinsipi və s.

Tədqiqatın müvəffəqiyyəti onun metodlarının düzgün seçilib tətbiq edilməsi ilə sıx bağlıdır.

Pedaqoji tədqiqatın metodları dedikdə, müəyyən elmi problemin həll edilməsi üçün istifadə olunan yol və vasitələrin məcmusu başa düşülür. Bu metodların köməyi ilə öyrənilən məsələ və proseslə əlaqədar faktlar toplanır, təhlil edilir, ümumiləşdirmələr aparılır, elmi cəhətdən əsaslandırılmış nəticələr çıxarılır və təhsil müəssisələrinə təkliflər verilir.

Bir sıra tədqiqat üsulları mövcuddur. Onları mənbələrinə görə şərti olaraq beş qrupa bölmək olar:

- Nəzəri tədqiqat üsulları;
- Praktiki tədqiqat üsulları;
- Eksperimental tədqiqat üsulları;
- Tarixi- müqayisəli tədqiqat üsulları;
- Riyazi üsullar.

Pedaqoji tədqiqatda bəzən müəyyən pedaqoji hadisənin dərinədən dərk edilməsi üçün onun təhlil edilməsi lazım gəlir. Eyni problem üzrə aparılmış müxtəlif tədqiqatlarda oxşar cəhətləri üzə çıxarmaq və ümumiləşdirmələr aparmaq xeyli faydalı olur. Nəzəri pedaqoji ümumiləşdirmələr ən çox tərkibin məhsulu olur. Nəzəri tədqiqatda daha geniş istifadə olunan təhlil və tərkibin birliyidir. Bir çox hallarda tədqiqatçının fəaliyyəti pedaqoji hadisələrin təhlili və ya tərkib olunması ilə məhdudlaşmır, hissələr və ya əlamətlərə ayrılan pedaqoji hadisələr sonra ümumiləşdirilir və elmi anlayış yaradılır. Nəzəri tədqiqatda induksiya və deduksiya kimi vasitələrdən də istifadə edilir. Məlum olduğu kimi induksiya elmi faktların toplanması, həmin faktlar üçün ümumi əlamətlərin üzə çıxarılması və bu əsasda ümumiləşdirmə aparılması prosesidir. Deduksiya, isə, əksinə, ümumi pedaqoji fikir əsasında müəyyən qrup pedaqoji faktların nəzərdən keçirilməsi və həmin fikrə

uyğunluğunun müəyyənləşdirilməsi prosesidir.

Metodları şərti olaraq dörd qrupa bölmək olar:

- Empirik tədqiqat metodları;
- Nəzəri tədqiqat metodları;
- Empirik-nəzəri tədqiqat metodları;
- Pedaqoji tədqiqatda riyazi, statistik və sosioloji metodlar.

Empirik tədqiqat metodları müəyyən faktların toplanmasına xidmət edir. Bu metodlara aşağıdakılar daxildir:

- Pedaqoji müşahidə;
- Pedaqoji müsahibə;
- Anket sorğusu;
- Pedaqoji konsilium;
- Pedaqoji sənəd və fəaliyyət məhsullarının öyrənilməsi metodları.

Onların hər birində başqa metodlardan, xüsusilə müsahibə və müşahidədən istifadə olunur.

Pedaqoji müşahidə - pedaqoji prosesin müəyyən məqsədlə və planlı şəkildə izlənməsi prosesidir. Tədqiqatçı müşahidə zamanı nəyi hansı məqsədlə izləyəcəyini müəyyən edir, müvafiq faktlar toplayır, onları təhlil edib qruplaşdırır və nəticə çıxarır.

Pedaqoji müsahibə - müəyyən pedaqoji hadisənin mahiyyəti, səbəbləri və başvermə şəraitinin aşkara çıxarılması məqsədi ilə aparılan sual-cavab metodudur. Müsahibəyə hazırlıq zamanı onun nə məqsədlə, kimlərlə (müəllim, valideyn, məktəb işçiləri və ya şagirdlərlə) və hansı suallar əsasında aparılacağı müəyyənləşdirilir. Müsahibə prosesində alınan cavablar dəqiq qeyd olunmalı (və ya audio yazısı təmin olunmalı), sonra isə ciddi təhlili aparılmalıdır.

Anket sorğusu - bu və ya digər pedaqoji məsələ (problem) barədə müəllim, şagird və ya valideynlərin mövqeyi və rəyinin öyrənilməsi və hər hansı pedaqoji hadisənin tipikliyinə müəyyən edilməsi məqsədi ilə aparılan yazılı sorğudur. Anket sorğusunda sualların düzgün seçilməsi və ifadə olunması mühüm şərtidir.

"Pedaqoji konsilium" metodu - bu və ya digər pedaqoji fakt, hadisə və ya konkret şagirdlə bağlı pedaqoji işçilərin (müəllimlərin) kollektiv müzakirəsi, fakt və ya hadisənin qiymətləndirilməsi, çətinliklərin araşdırılması və optimal tədbirlərin müəyyən edilməsi metodudur.

Pedaqoji sənədlər və fəaliyyət məhsullarının öyrənilməsi - tədqiqatda bəzi zəruri faktların toplanmasına xidmət edən metodlardır. Məktəb sənədləri (jurnallar, hesabatlar, iş planları, şəxsi işlər və s.), habelə şagirdin fəaliyyət məhsulları (yazı, rəsm, əmək işləri, yaradıcılıq məhsulları və s.) təlim-tərbiyə işlərinin vəziyyəti və təlim müvəffəqiyyəti haqda müəyyən məlumatın əldə edilməsinə imkan verir.

Elmi ədəbiyyat və pedaqoji axtarışlar prosesində daha çox aşağıdakı metodlardan

istifadə olunduğu qeyd edilir:

1. Müşahidə;
2. Müsahibə;
3. Təcrübənin öyrənilməsi və ümumiləşdirilməsi;
4. Eksperiment;
5. Tədqiqatın nəticələrinin riyazi və statistik işlənilməsi;
6. Dar pedaqoji problemlərin tədqiqində istifadə olunan xüsusi metodlar.

Müşahidə pedaqoji tədqiqat metodu kimi

Pedaqoji-psixoloji tədqiqatların təşkilində ən çox istifadə olunan və geniş yayılmış metod müşahidə metodudur. Müşahidə bizi əhatə edən varlığın uzun müddət ərzində məqsədə yönəldilmiş və planlı şəkildə qavranılmasıdır. Müşahidə bizi əhatə edən varlığın dərkətmə mənbəyi olmaqla fikrimizə təkan verir. Adi seyretmədən fərqli olaraq müşahidə məqsədli və planlaşdırılmış bir proses olduğundan dərkətmə prosesinin təminatçısı rolunu oynayır. Müşahidə zamanı şagird əşya və hadisə üzərində fikri fəaliyyət göstərir, hadisənin müəyyən cəhətini fərqləndirir və onları bir-biri ilə əlaqələndirir. Müşahidənin aşağıdakı mərhələləri qeyd edilir (Paşayev Ə.X. və Rüstəmov F.A. "Pedaqogika"):

1. Müşahidələrin məqsəd və vəzifələrinin müəyyən edilməsi (müşahidə nə üçün aparılır?);
2. Tədqiqat obyektinə daha az təsir edən və zəruri informasiyaların toplanmasına imkan verən müşahidə qaydasının seçilməsi (necə müşahidə etmək?);
3. Müşahidə edilən obyektiv qeydiyyat qaydalarının seçilməsi (qeydiyyatı necə aparmaq olar?);
4. Alınan məlumatın təhlili və ümumiləşdirilməsi (hansı nəticə alınıb?).

Adi müşahidələrdən fərqli olaraq elmi müşahidə çox çətin olmaqla yanaşı, obyektiv nəticənin alınması üçün müxtəlif şəraitdə uzunmüddətli və müntəzəm iş aparılmasını tələb edilir. Elmi müşahidənin adi müşahidədən fərqli xüsusiyyətlərini təhlil edərək aşağıdakıları qeyd etmək olar (V.İ. Zaqvayzinski):

- 1. Məqsədyönlülük.** O yalnız seçilmiş obyekt üzərində müşahidənin istiqamətliliyinin üstünlüyü ilə deyil, həm də onların təsvirinin müəyyən pedaqoji konsepsiyası ələminə keçirilməsi və onun anlaşılın terminoloji sistemi ilə bağlıdır. Müşahidəçi əşyanın tarixi, inkişafı və strukturu haqqında müəyyən təsəvvürə malikdir. Bu yalnız qavranılanın qeydə alınması deyil, əksinə, zəruri olan seçmə vasitəsi və müşahidə aparmanın başa düşdüyü şəkildə ilkin şərh qaydası kimi aparılmasına imkan verir;
- 2. Təhlil xarakterikliyi.** Müşahidəçi ümumi mənzərədən artıq müşahidənin gedişində təhlil olunacaq, qiymətləndiriləcək və izah ediləcək ayrı-ayrı cəhətlər, elementlər və əlaqələri ayırır;
- 3. Komplekslilik.** Bu əlamət pedaqoji bütövlük və tamlıq xarakterindən irəli gəlir və baxış dairəsindən onun heç bir mühüm cəhətini və ya əlaqələrinin buraxılmamasını

tələb edir;

4. Sistemativlik. Bu əlamət müşahidə olunan şəxsin bir dəfə “şəklini çəkməklə” məhdudlaşdırılmaması, az-çox davamlı müşahidə əsasında statistik davamlı əlaqələr və münasibətlər, müəyyən dövr ərzində müşahidə olunanlar, baş verən dəyişikliklər və inkişafın aşkara çıxarılmasını tələb edir. Müşahidə zamanı aşağıdakıları nəzərə almaq vacibdir:

- Müşahidə olunan pedaqoji prosesin baş verdiyi şərait və ümumi yol;
- Müəllimin fəaliyyəti, metodları, şagirdlərə təsir qaydaları və müəllimin şagirdlərə münasibəti;
- Şagirdlərin fəaliyyəti, əməli, hərəkəti, ətraf şərait, iş və bir-birinə münasibət, müəllimin işlətdiyi metod və qaydalara reaksiya.

Pedaqoji tədqiqatlarda müşahidə metodunun müxtəlif növlərindən istifadə olunur. Bəzi hallarda tədqiqatçı müşahidə apararı qrupun üzvü olur, bəzilərinə isə kənardan müşahidə aparır. Müşahidə açıq və gizli, geniş və məhdud və sistemativ və epizodik ola bilər.

- Geniş (və ya bütöv) müşahidə obyektini tam əhatə edir. Bu zaman müşahidəçi müvafiq qanunauyğunluğun çıxarılması üçün daha çox məktəb, sinif və şagirdi əhatə etməli olur;
- Məhdud müşahidə bir növ seçmə xarakter daşıyır;
- Sistemativ müşahidə uzunmüddətli müşahidədir;
- Epizodik müşahidə dövrü xarakter daşıyır və ona nisbətən az vaxt sərf olunur.

Bəzi hallarda müşahidə metodu baş vermiş müəyyən bir hadisə və öyrəniləcək təlim-tərbiyə məsələsinin səbəbinin aşkara çıxarılması üçün (şagirdin dərslə hazır gəlməməsi, ev tapşırığını həll etməməsi, sinifdə nizam və intizamın pozulması və digər səbəblərin öyrənilməsi üçün) əlverişli olur. Ona görə də müsahibə metodundan istifadə olunur. Bu prosesdə şagirdlərin yaşı (sinif), materialın məzmunu, xarakteri, müəllimin nəzəri hazırlığı, şagirdlərin müəllimə münasibəti və şagirdlərin müstəqil fəaliyyətə meyli nəzərə alınmalıdır.

Müsahibə. Bu metodun köməyi ilə hər hansı pedaqoji fakt və hadisəyə müəllimlər, şagirdlər və valideynlərin münasibəti müəyyən olunur və müəyyən təlim-tərbiyə hadisəsi başqaları ilə söhbətin edilməsi vasitəsilə öyrənilir. Pedaqoji müsahibənin planlaşdırılması tələb olunur. Müsahibənin kimlərlə və nə məqsədlə aparılacağı, hansı suallar və nə üçün məhz həmin sualların veriləcəyi əvvəlcədən ətraflı ölçülüb-biçilir. Bu metod informasiyanın əldə edilməsi və ya müşahidə zamanı aydın olmayan məsələlərin aydınlaşdırılması məqsədilə aparılır. Tədqiqat metodu kimi, müsahibə daha canlı və təbii səciyyə daşıyır. Müsahibənin dörd növü vardır:

1. Ümumi müsahibə (qabaqcadan mövzusu müəyyən olunmuş müsahibə);
2. Müəyyən problem üzrə aparılan müsahibə;
3. Qabaqcadan müəyyən olunmuş suallar üzrə aparılan müsahibə;
4. İntervü (əvvəlcədən planlaşdırılmış suallar əsasında aparılır və alınan cavablar yazılmaqla aparılır).

Müsahibənin növü olan intervü özünəməxsus xüsusiyyətə malikdir. Əgər müsahibə qarşılıqlı informasiya mübadiləsi xarakteri daşıyarsa, o zaman intervüdə biri digərindən soruşur və müsahibin fikrinə təsir etməmək məqsədilə ona şəxsi fikirlərini demir. Intervü fərdi və qrup şəklində keçirilə bilər. Qrup şəklində intervü şagirdlər, həmin sinifdə dərs deyən müəllimlər və valideynləri ilə keçirilə bilər. Pedaqoji tədqiqatlarda intervünün iki növündən istifadə olunur:

- Bu və ya digər hadisəyə insanların münasibətinin aydınlaşdırılmasına yönəldilmiş fikir bildirən;
- Fikir və hadisəni dəqiqləşdirən sənədli intervü.

Anketləşdirmə metodu mahiyyəti etibarilə müsahibə metodunun yazılı şəklidir. Bu metodun tətbiqində başlıca məsələ anketin məzmunlu və dəqiq tərtib edilməsidir. Anketləşdirmə müsahibəyə nisbətən sərt məntiqi konstruksiyaya malikdir. Anket üçün suallar əvvəlcədən seçilir və mümkün olan yazılı cavablar da müəyyənləşdirilir. Anket sorğusu həmişə eksperimentatorun respondentlərlə üzbəüz ünsiyyətdə olmasını tələb etmir. Anketləşdirmə ehtimallara əsaslandırılır. Tədqiqatın məqsədinə uyğun verilən suallara şagirdlərin cavabları təhlil olunur və kütləvi materialla ilkin tanışlıq həyata keçirilir.

Hazırda pedaqoji tədqiqatlarda açıq və gizli, adlı və adsız və digər anket sorğularından istifadə olunur. Anket sorğusu müstəqil tədqiqat metodu olmaqla yanaşı, eyni zamanda digər tədqiqat metodlarına xidmət edir. Anketdə mahiyyət yaxşı əsaslandırılmalı və o, cavab verənin işini asanlaşdırmalıdır. Hər bir suala yazılı şəkildə birmənalı və dəqiq cavab vermək imkanı təmin edilməlidir. Anket tədqiqatı fərziyyə ilə əlaqədar informasiyaların alınmasına xidmət etdiyindən məqsədyönlü və dəqiq olmalıdır. Anketdə şagirdlərin (respondentlərin) diqqətini yayındıran və mənfi emosiya yaradan ikinci dərəcəli, o qədər də əhəmiyyətli olmayan yüngül epizodik məsələlərə yer verilməməlidir. Sual elə qoyulmalıdır ki, respondentlər əsaslandırılmış şəkildə axtarılan məlumatı tapa bilsinlər.

Anketdə qapalı və açıq suallar verilir. Anketdə hər hansı suala müvafiq olan cavabın bütün variantları əhatə olunursa, onda sual qapalı hesab olunur. Bu zaman təklif olunan bir sıra formalaşdırılmış sualdan bir və ya bir neçə cavabın seçilməsi nəzərdə tutulur.

Belə sualla rastlaşan şəxslər öz biliyinə uyğun variantı seçir. Qapalı anketin suallarında tədqiqatçı seçimi əvvəldən qoyulmuş cavab variantlarının sayı ilə məhdudlaşdırılır. Açıq sualda cavabların xarakteri, sayı, növləri və formaları əvvəlcədən nəzərdə tutulmur. Standart olmayan belə intervüdə yalnız açıq suallardan istifadə olunur. Açıq suallar o qədər də dərin düşüncə və ciddi araşdırma tələb etmir. Ona görə də şəxslər açıq suallara daha böyük həvəslə cavab verirlər. Bu zaman çətin sualdan qaçma və cavab verməkdən yayınma imkanı olur.

Anketləşdirmə tədqiqat obyektini ölçmə və qiymətləndirmə vasitəsi rolunda da çıxış edir. Hər hansı tədqiqat metodu kimi anketləşməni də universal hesab etmək olmaz. Bu metod bəzən həlledici, bəzən köməkçi rol oynayır, bəzən isə lazım olmur.

Pedaqoji eksperimentin forma və məzmunu

Pedaqoji eksperiment - pedaqoji tədqiqat prosesində öyrənilən hadisənin effektivliyini müqayisəli şəkildə və sübutedici yolla aşkara çıxaran, düzgün, dəqiq nəticəyə gəlməyə imkan verən xüsusi növ empirik metoddur. Pedaqoji eksperiment müəyyən pedaqoji fərziyyənin yoxlanması üçün istifadə edilən metoddur. Onun məqsədi pedaqoji prosesdə səbəb-nəticə əlaqələri və kəmiyyətlər arasındakı asılılığın öyrənilməsi, yeni forma və metodların səmərəliliyinin aşkara çıxarılması və s. ibarət ola bilər.

Pedaqoji eksperiment tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq yeni şərait yaratma yolu ilə pedaqoji hadisəyə fəal təsir göstərir. Eksperiment təlim-tərbiyə prosesinin gedişatında planlaşdırılmış şəkildə məqsədyönlü dəyişikliklərin aparılması və pedaqoji faktorların təsiri ilə xüsusi yaradılmış ictimai tərbiyəvi mühitdə şəxsiyyətin tərbiyəsinin bu və ya digər cəhətinin öyrənilməsinə imkan verir. Eksperimentin gedişatında hadisələrin daha əlverişli şəkildə öyrənilməsi üçün süni yolla məqsədyönlü dəyişmə və yaxud yenidən yaratma mümkün olur.

Məqsədinə görə pedaqoji eksperimentin bir neçə növü ayırd edilir:

- Müəyyənədicisi;
- Öyrədici;
- Yoxlayıcı.

Təşkil olunması formasına görə eksperiment üç formada olur:

- Təbii (adi və təbii şəraitdə keçirilir);
- Laborator (laboratoriya şəraitində keçirilir);
- Kompleks (həm təbii, həm də laboratoriya şəraitində keçirilir).

Eksperimentin təşkili üçün iki paralel sinif (qrup) götürülür: Bunlardan birində iş yeni qaydada təşkil edilir (eksperimental sinif və ya qrup), digərində isə ənənəvi qaydada aparılır (kontrol sinif və ya qrup). Müəyyən müddətdən (1 rüb və 1 il) sonra hər iki sinifdə (qrupda) işin nəticəsi yoxlanılır və bir-biri ilə müqayisə edilir. Eksperimentin yaxşı nəticə verdiyi təqdirdə onun bir qədər geniş miqyasda keçirilməsi lazımdır.

Eksperimentin səmərəli nəticə verməsi üçün onu başqa metodlarla (müşahidə, müsahibə, anket sorğusu və s.) əlaqələndirmək mühüm şərtidir. Pedaqoji tədqiqatlarda eksperiment metodu ilə yanaşı, eyni zamanda təcrübi-eksperimental iş və sınaq metodları da tətbiq olunur. Bu zaman müəyyən plan üzrə təcrübə işləri aparılır və onların səmərəliliyi öyrənilir. Beləliklə, hadisə prosesə nəzarət edilən və idarə olunan şəraitdə öyrənilir.

Pedaqoji eksperiment planlaşdırılarkən aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- Eksperimentin məqsədi;
- Eksperimentin həcmi;
- Eksperimentdə iştirak edən şəxslərin xarakteristikası;
- Eksperiment üçün istifadə olunan materialın təsviri;
- Eksperimentin keçirilmə metodikası;
- Eksperimentin keçirilmə yeri və vaxtı;

- Eksperimentin nəticələrinə təsir göstərə biləcək əlavə dəyişənlərin təsviri;
- Eksperimentin gedişatı üzərində müşahidənin təsviri;
- Eksperimentin nəticələrinin təsviri;
- Eksperimentin yekunlaşdırılması qaydası.

Tədqiqatçı eksperimentin planını elə tərtib etməlidir ki, kifayət qədər hazırlıqlı hər hansı şəxs onun əsasında müvəffəqiyyətlə eksperiment apara bilsin.

Pedaqoji ədəbiyyatda göstərilir ki, obyektiv nəticənin alınması üçün kənar təsirlərə yol verilməməli və aşağıdakı şərtlər gözlənilməlidir:

1. Eksperimenti təşkil edənin məsələyə münasibəti, ümumi-nəzəri, pedaqoji, psixoloji hazırlığı və bu sahədə səriştə və bacarığı mükəmməl olmalıdır;
2. Eksperimentin aparılacağı təhsil müəssisələrinin növü (məktəbəqədər müəssisə, ibtidai siniflər, orta məktəb, peşə təhsili sistemi, xüsusi məktəb və s.) müəyyənləşdirilməlidir;
3. Eksperimentin təhsilalanlar, yaxud təhsilverənlərlə aparılacağı (adətən təhsilalanların öyrənməsi və inkişafı ilə əlaqədar sınaqlar keçirilir. Tərbiyəçi və müəllimlərin fəaliyyəti və onların yeni təlim texnologiyalarından istifadə etmə bacarıqlarının inkişafı üzrə də tədqiqat aparmaq mümkündür) müəyyənləşdirilməlidir;
4. Eksperimentə cəlb ediləcək şəxslərin sayı müəyyən olunmalıdır. Eksperimentə kiçik və böyük qruplar cəlb oluna bilər;
5. Eksperimentin aparılacağı sosial mühit, təhsil müəssisələrinin maddi bazası, tədris avadanlığı və yeni təlim texnologiyalarından istifadə imkanları nəzərə alınmalıdır;
6. Eksperimentə cəlb olunan şəxslərin cinsi, yaşı, sağlamlıq vəziyyəti, intizamı, oxumağa münasibəti, marağı və qabiliyyəti diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır;
7. Eksperimentdə didaktik metodların (müşahidə, müsahibə, anket sorğusu, intervü, yoxlama işi, testlər və s.) ayrıca və ya kompleks şəkildə istifadə olunması nəzərə alınmalıdır;
8. Eksperimentdə rəhbərlik imkanlarının (vaxtaşırı bütün obyektə olma, frontal, diferensial və fərdi işin aparılması, şifahi və yazılı anketlərlə sorğu keçirilməsi, hər bir mərhələnin ümumiləşdirilərək aparıcılara istiqamət verilməsi və s.) nəzərə alınması son dərəcə vacibdir;
9. Eksperimental tədqiqatların əksəriyyətində müqayisə yolu ilə effektivliyin sübuta yetirilməsinə imkan verən alternativ tərəfin (çox hallarda kontrol siniflər və məktəblər) olması təmin edilməlidir. Bu məqsədlə bilavasitə eksperimentin aparılacağı siniflər (məktəblər) və onlarla müqayisə olunacaq kontrol siniflərin (məktəblərin) təxminən bərabər səviyyəli olması zəruridir;
10. Eksperimentin bir və ya bir neçə təsir göstərən faktorlarla əlaqədar olması nəzərə alınmalıdır. Qrupların bərabərləşdirilməsi, şagirdlər və müəllimlərin düzgün seçilməsi ilə mümkündür. Onların hazırlığı və qabiliyyətlərinin səviyyəsi diqqətlə

öyrənilməlidir. Vurğulamaq yerinə düşər ki, bu göstəricilərin ölçülməsi qaydası hələ kifayət qədər işlənilməmişdir. Ona görə də kontrol və eksperimental qrupların tam bərabərləşdirilməsi çətindir;

11. Eksperimental qruplar (sınıflar və məktəblər) üçün eksperimentatorun hazırladığı sistem təlim-tərbiyə prosesinə yeni amil kimi daxil edilir. Bu yeniliyin metodikası təlimatı seminarda eksperimentin aparıcılarına çatdırılmalıdır;
12. Eksperimental və kontrol qruplarının hamısında şərait, tədris materialı (eksperimental amildən sınaqdan keçirilən hadisədən başqa) eyni olmalıdır;
13. Eksperimental qrupların işində kənar təsirlərə yol verilməməlidir;
14. Eksperimentin dəqiqliyi üçün müəyyənədicisi eksperimentə cəlb olunmuş qrup onun yekunlaşdırılmasınadək dəyişdirilməməlidir. Eksperimentin xarakterindən asılı olaraq eksperimentator tədqiqatı müəyyən müddət (bir neçə gün, ay və il) ərzində eyni obyektə aparmalıdır.

Pedaqoji eksperimentlər yerinə yetirilən vəzifələrə görə üç növə ayrılır:

- Müəyyənəldirici (diaqnostik);
- Öyrədici;
- Yoxlayıcı (kontrol).

Müəyyənəldirici, öyrədici və yoxlayıcı (kontrol) eksperimentin hər biri ümumi eksperimentin bir mərhələsi olmaqla biri digəri üçün zəmin rolunu oynayır və biri digərini tamamlayır. Bunların hər birinə nəzər salaq.

Müəyyənəldirici eksperiment. Pedaqoji və psixoloji tədqiqatlarda müəyyənədicisi eksperiment xüsusi mərhələ kimi yüksək qiymətləndirilir. Müəyyənədicisi eksperimentdə tədqiqatçı yalnız araşdırılan pedaqoji sistemin vəziyyətini öyrənir, faktların əlaqəsi və hadisələr arasındakı asılılıqları müəyyənəldirir. Pedaqoji tədqiqatın başlanğıcı və ilk pilləsi məhz müəyyənədicisi eksperimentdir. Bu prosesdə təlim-tərbiyənin mövcud sistemi yoxlanılır və pedaqoji-psixoloji diaqnostika aparılır. Müəyyənədicisi eksperiment bəzən məktəb təcrübəsinin öyrənilməsi və ümumiləşdirilməsi ilə qarışdırılır. Adından məlum olduğu kimi, müəyyənədicisi eksperiment hər hansı fərziyyənin yoxlanılması və tədqiqat obyektinin vəziyyətinin öyrənilməsinə xidmət edən ilkin mərhələdir. Bu mərhələdə eksperimentator bir müddət bərabər səviyyəli şagirdlər (sınıflar, məktəblər və s.) və müəllimlər sorğusunda olur.

Eksperimentə cəlb olunacaq qrupların səviyyəsinin müqayisəli öyrənilməsi məqsədilə müxtəlif işlər görülür. İstər eksperimental, istərsə də kontrol qruplarda şəxslərin fiziki və psixi inkişafının ümumi səviyyəsi müəyyənəldirilməli və bərabər səviyyəli qruplar götürülməlidir.

Öyrədici eksperiment. Öyrədici eksperimentdə, adından məlum olduğu kimi, eksperimental qrupların şagirdlərinə tədqiqatçının hazırladığı yeni sistem, yeni material, qayda və fəaliyyət növünün öyrənilməsi nəzərdə tutulur. Öyrədici eksperimentin metodikası əvvəlcədən işlənilir. Nələrin hansı ardıcılıqla təqdim olunacağı və necə

öyrəniləcəyi müəyyənləşdirilir. Eksperimentator metodikanı eksperimental qrupların müəllimlərinə çatdırır. O, öyrədici eksperimentə başlamamışdan əvvəl müəllimlərlə təlim keçirir. Təlimbir daha müəllimlərin səviyyəsi, eksperimental tədqiqata həvəs və bacarıq, eksperimentə qoyulan ideya, fərziyyə və yeni sistemin xarakteri, əvvəlkindən fərqi, üstünlüyü və onun təcrübədə müvəffəqiyyətlə sınaqdan keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş çalışmaların növləri və məzmunu haqqında məlumat verir. Eksperimentator belə faktları qeydə almalı və bütün siniflərə göstəriş verməlidir.

Yoxlayıcı eksperiment. Eksperimental tədqiqatın nəticələrinin obyektivliyi onun necə yoxlanılmasından da asılı olur. Eksperimental tədqiqatın nəticələri qiymətləndirilərkən didaktik prosesin komponentləri (müəllim, şagird, dərslik, dərs vəsaiti, didaktik material, iş şəraiti və s.) nəzərə alınmalıdır. Yoxlayıcı eksperiment ayrı-ayrı faktların alınması və ya dəqiqləşdirilməsi üçün zəruri olan fərziyyənin yoxlanılması məqsədini daşıyır. Yoxlayıcı eksperimentdən sonra eyni xarakterli dəqiqləşdirici eksperimentin aparılması da vacibdir. Belə təkrar eksperiment zamanı ideya və fərziyyə yeni şəraitdə yoxlanılır. Əvvəlki və təkrar yoxlayıcı eksperimentlərin nəticələrinin müqayisəsi fərziyyənin doğruluğu haqqında dəqiq və etibarlı qərar irəli sürülməsinə imkan verir. Eksperimentin birinci mərhələsində müəyyənedici eksperiment zamanı bərabər səviyyəli eksperimental və kontrol siniflərin hamısında sorğu eyni suallar əsasında aparılır. Onların hamısına eyni mətn üzrə yazı, eyni məsələ və misallar, eyni çalışmalar və s. verilir. Eksperimentdə dəqiq ölçmə və riyazi aparatdan bir vasitə kimi istifadə olunur. Didaktik tədqiqatların göstəricilərinin etibarlılığı şagirdlərin tam və aydın xarakteristikaları ilə bağlıdır. Müasir dövrimizdə uşaq pedaqoji proseslərin mərkəzində durduğundan sinfin xarakteristikasının tərtib olunması vacibdir. Şagirdlərin inkişafının hərtərəfli ölçülməsi üçün etibarlı standart ekspertiza metodikası işlənməlidir.

Didaktik eksperimentin (didaktik eksperimentdən fərqli olaraq metodik eksperiment bilavasitə tədris fənni sisteminə daxil olmaqla frontal xarakter daşıyır və didaktik eksperiment bəzən laborator eksperimentlə məhdudlaşdırılır) ən faydalı növlərindən biri çarpaz eksperimentdir. Mümkün olan amillərin eksperimentə təsirinin aradan qaldırılması və alınan nəticənin tam obyektivliyinin təmin edilməsi məqsədilə çarpaz (çarpazlaşan) eksperiment tətbiq olunur: paralel siniflərdə (məktəblərdə) tətbiq olunan iş tərzinin yerləri dəyişdirilir və eksperiment davam etdirilir.

Tələbələr üçün fəaliyyətlər

I. Təqdim edilən suallar əsasında anket tərtib edin.

1. Pedaqoji tədqiqatlarda hansı metodoloji prinsiplərdən istifadə olunur?
2. Hansı tədqiqat üsullarını tanıyırsınız?
3. Tədqiqat metodları hansılardır?
4. Empirik tədqiqat metodları ilə nəzəri tədqiqat metodlarının fərqli tərəflərini izah edin.
5. Müşahidə metodunun tətbiqi zamanı hansı şərtlərə xüsusi diqqət edilməlidir?

II. Qrup işi

Suallar aşağıdakı kimi müəyyən edilir:

1. Pedaqoji eksperimentin planlaşdırılması zamanı hansı şərtlər mütləq gözlənilməlidir?
2. Hər bir qrup pedaqoji eksperimentin təşkilinə müvafiq forma hazırlasın.

Tələbələr 4 qrupa ayrılır. Hər qrupun lideri müəyyən edilir və qrup işinin icrası üçün qruplara 15 dəqiqə vaxt verilir. Vaxtın tamamında qrup liderləri təqdimat edir. Hər bir qrupun təqdimatı dinlənir və qruplararası informasiya müzakirəsi və mübadiləsi qurulur.

Qiymətləndirmə

1. Empirik tədqiqat metodlarını cədvələ uyğun qeyd edin.

Metod	Məzmun
Pedaqoji müşahidə	Pedaqoji prosesi müəyyən məqsədlə və planlı şəkildə izləməkdir. Tədqiqatçı müşahidə zamanı nəyi hansı məqsədlə izləyəcəyini müəyyən edir, müvafiq faktlar toplayır, onları təhlil edib qruplaşdırır və nəticə çıxarır.
Pedaqoji müsahibə	
Anket sorğusu	
Pedaqoji konsilium	

2. Pedaqoji eksperimentin planlaşdırılma kriteriyaları əsasında anket tərtib edin.

Anket:

1. Eksperimentin məqsədi;
2. Eksperimentin həcmi;

1.2. Uyğun tədqiqat metodlarından istifadə edir

Korreksiya pedaqogikasının tədqiqat metodları

Xüsusi təlimin didaktikasında həm ümumpedaqoji metod və üsullar arsenalı, həm də xüsusi təhsilə ehtiyacı olan şəxslərin hər bir kateqoriyasına aid olunan şəxslərlə aparılan korreksion-pedaqoji işin metod və üsullarından istifadə edilir.

Tədqiqatın ümumpedaqoji metod və üsullarından korreksiya pedaqogikasında özünəməxsus formada istifadə edilir, yəni xüsusi təhsil və korreksiya-pedaqoji işin tələblərinə cavab verən metod və üsullar seçilir və onların kompozisiyası yaradılaraq xüsusi formada realizə edilir. Ümumpedaqoji metodlardan bir-biri ilə uzlaşdırılmış və bir-birini tamamlama şəklində istifadə edilir. Məsələn, təlimin ilk dövrlərində yeni material izah edilən zaman, əyani-praktik metod izah və söhbətlə birlikdə aparıla bilər.

Korreksiya pedaqogikasında sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təlimində istifadə olunan metodlar aşağıdakı qruplara bölünür:

- Tədris-idraki fəaliyyətin təşkili və həyata keçirilməsi metodları;
- Təlimin stimullaşdırılması və motivasiyası metodları;
- Nəzarət və özünənəzarət metodları.

Tədris-idraki fəaliyyətin təşkili və həyata keçirilməsi metodlarına daxildir:

- Perseptiv metodlar (tədris materialı və informasiyanın şifahi ötürülməsi, eşitmə və görmə ilə qavrayışın təşkili və mənimsənilməsi metodları);
- Əyani və praktik metodlar;
- Məntiqi metodlar (induktiv və deduktiv);
- Qnostik metodlar (reproduktiv, problemlə-axtarış və tədqiqat).

Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərlə korreksiya-pedaqoji iş üçün metod qrupunun seçilməsi bir sıra amillə müəyyənləşdirilir:

1. İnkişafın perseptiv sferasında kənarçıxmalarla (eşitmə, görmə, dayaq-hərəkət sistemi və s.) bağlı şagirdlərdə əhəmiyyətli dərəcədə eşitmə, görmə və taktil qavrayışı zəifləyir. Əqli inkişafda kənarçıxmanın tədris informasiyasının tam qavranılmasına mane olma zamanı bədənin ləngimiş analizatorları, funksiyaları, sistemlərinə və eləcə də mövcud insanın xüsusi təhsil ehtiyaclarının təbiətinə uyğun tədris informasiyasının tam şəkildə ötürülməsi, qəbul edilməsi, yadda saxlanması və təhlilinə imkan verən metodlara üstünlük verilir.

Perseptiv metodlar yarımqurupunda, inkişafında pozulmalar olan şəxslərlə təlimin başlanğıc mərhələlərində ilk yeri, dərk olunacaq reallıq haqqında təsəvvürlər və anlayışların sensomotor əsasını formalaşdıran praktik və əyani metodlar tutur. Bu metodlara tədris informasiyasının şifahi ötürülməsi metodu da əlavə olunur;

2. İnkişafda olan hər hansı bir kənarçıxma zamanı nitq inkişafı pozulur. Bu o deməkdir ki, xüsusən də, ilk dövrlərdə müəllimin nitqi, şifahi şərh və izahından, ümumilikdə, aparıcı metod kimi istifadə oluna bilməz;

3. İnkişafdakı müxtəlif cür pozulmalar təfəkkürün əyani növünün üstünlüyünə gətirib

çıxarır, şifahi-məntiqi təfəkkürün formalaşdırılmasını çətinləşdirir, bu da öz növbəsində, təhsil prosesində məntiqi və qnostik metodlardan istifadə imkanlarını məhdudlaşdırır və bununla bağlı olaraq üstünlük induktiv, eləcə də izahlı-illüstrativ, reproduktiv və bəzən də axtarış metoduna verilir.

Təlim metodlarının seçilməsi və kompozisiyasında nəinki korreksiaedici təhsilin perspektiv vəzifələri, həmçinin təlimin konkret məqsədləri, məsələn, bacarıqların müəyyən qrupunun formalaşdırılması və yeni materialın mənimsənilməsi üçün lüğətin aktivləşdirilməsi və s.. İnkişafında ləngimələr olan şəxslərin timsalında, xüsusi təhsil sistemində ayrı-ayrı metodların tətbiqi ilə bağlı imkan və xüsusiyyətləri nəzərdən keçirək.

Təlimin şifahi metodlar çərçivəsində, kütləvi məktəb təcrübəsinə aid olan ən geniş yayılmış forması söhbətdir. Həqiqətən də, söhbət bütün şəxsləri təlim prosesinə cəlb edir, onları canlı ünsiyyətə alışıdır və əldə olunmuş biliklərin möhkəmləndirilməsinə imkan yaradır. Bununla belə, xüsusi pedaqoqlar bu metodun bir sıra neqativ tərəflərini önə çəkirlər:

- Söhbət aparılan zaman hər bir şəxsin qabiliyyətləri, imkanları və psixoloji xüsusiyyətləri zəif nəzərə alınır;
- Müəllim dərstdə yeganə və mərkəzi fiqur sayılır;
- Bu metodun universal sayılmağına baxmayaraq, realıqda şəxsin bir fəaliyyəti - əldə edilmiş biliklərin nümayişi icra edilir;
- Şəxslərin cavabları formal (əvvəlcədən əzbərlənmiş) xarakter daşıyır;
- Bir çox SİMŞ öz inkişaf xüsusiyyətinə uyğun olaraq söhbət vərdişinə yiyələnmemiş olur. Onlara müəyyən qədər vaxt lazımdır ki, öz söyləyəcəklərini şifahi şəkildə formalaşdırsın, söhbət zamanı müzakirə etsin, müəllimə sual versin, öz mövqelərini bildirsin və söhbət zamanı xüsusi nitq konstruksiyalarından istifadə etsinlər. Buradan belə nəticəyə gəlmək olur ki, söhbət ibtidai təhsil prosesində xüsusi təhsil ehtiyacı olan şəxslərin bir sıra kateqoriyaları üçün yeni biliklərin əldə edilməsində az məhsuldardır. Eyni zamanda, yeni materialla tanışlıq zamanı ilk mərhələdə şəxslərin bildiklərinin müəyyənləşdirilməsi, yeni lüğət və söz birləşmələrinin möhkəmləndirilməsi və sonda mənimsəmənin yoxlanılması üçün də qənaətbəxş deyildir.

İbtidai təhsildə xüsusi təhsilə ehtiyacı olan şəxslərin bir sıra kateqoriyaları üçün, kitab üzərində iş metodunun tətbiqinin, təhsil alanların nitq və intellektual inkişaf xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq özünəməxsusluğu vardır. Çünki, yeni materialın izahı dərslük üzrə keçirilir, materialın tam mənimsənilməsi üçün müəllimin canlı və emosional çıxışı öyrənilən materiala dair dəqiq misallarla müşayiət olunur. Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin bütün kateqoriyaları üçün xarakterik olan psixoloji xüsusiyyətlər-qavrayışın asta-asta baş verməsi, keçmiş təcrübədən güclü asılılıq, obyektin detallarının qeyri-dəqiq və hissə-hissə qavranılması, hissələrin təhlil və tərkibinin tam aparılmaması, ümumi və fərqləndirici elementlərin tapılmasında çətinliyin olması, forması və konturlarına görə obyektlərin dəqiq ayırd edilməməsi təlimin əyani metodlarının realizə olunmasını

əsaslandırır. Pedaqoq nəinki yalnız haqqında söhbət aparılan obyektə nümayiş etdirməli, həm də müşahidəni təşkil etməli və obyektin öyrənilməsinin vasitə və üsullarını tələbəyə aşılmalıdır. Pedaqoji prosesdə sensomotor təcrübənin toplanması, müşahidənin vasitə və üsullarının möhkəmləndirilməsi və şifahi vasitələrdən istifadənin möhkəmləndirilməsi məqsədi ilə təcrübənin təmin edilməsi vacibdir.

Korreksiya-pedaqoji işin səmərəliliyindən əyani və praktik metodlarla birlikdə istifadə olunarsa, o zaman yüksəlir. Sensomotor və sosial təcrübə, təlim-idraki fəaliyyət vərdişləri, dil, nitq və onun kommunikativ funksiyasının inkişafı üçün xüsusi didaktik mühit yaradılır. Bu zaman söhbət sözsüz ki, metodların sadə kombinasiyasından deyil, xüsusi korreksiya-təhsil texnologiyalarından gedir.

Praktik metodların bir növü də didaktik oyunlar və tapşırıqlardır. Bunlar həm də öyrənmənin stimulu rolunu oynayır. Oyunlar kiçik yaşlı məktəblinin həyatında məqsədyönlü yaradıcı fəaliyyət kimi əhəmiyyətli yer tutur və məhdud imkanlı şəxslərin təlimində vasitə kimi istifadə etmə özünəməxsusluğuna malikdir. Həyati və praktik təcrübənin çatışmazlığı, qavrayışın inkişafı üçün əhəmiyyətli olan psixi funksiyaların inkişafdan qalması, oyunların sözlə ifadəsi və intellektual əskiklik belə şəxslərin oyunla təliminin vacibliyini, daha sonra isə oyundan korreksiya-təhsil prosesinin təlim metodu kimi istifadəsini ortaya çıxarır.

Beləliklə, xüsusi təhsildə maksimal səviyyədə korreksiya-pedaqoji effektin əldə edilməsi məqsədi ilə praktiki olaraq həmişə bir neçə metodun mürəkkəb uzlaşdırılmasından istifadə edilir. Belə uzlaşma ilə yaradılan kombinasiya və onların bu və ya digər situasiyada adekvat olması, xüsusi təhsil prosesinin spesifikasiyasını müəyyənləşdirir. Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, xüsusi təhsil prosesi xüsusi təhsil (korreksiya-pedaqoji) texnologiyalarının tətbiqi ilə həyata keçirilir.

Korreksiya pedaqogikasında tərbiyə prosesi mürəkkəb şəraitdə baş verir. Tərbiyə olunanların məhdud imkanlarına baxmayaraq, təhsil sistemində ümumi qəbul edilmiş vəzifələrlə yanaşı, xüsusi ehtiyacların ödənilməsinin təmin edilməsi və tərbiyə olunanların inkişafında ilkin və yaxud sonrakı yayınmaların nəticəsində itirilmiş sosial, ünsiyyət və davranış vərdişləri və şəxsi keyfiyyətlərin formalaşdırılması həyata keçirilir. Tərbiyə uşağın inkişaf xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla fərdi şəkildə pedaqoq və digər şəxslərlə əməkdaşlıq prosesində həyata keçirilir. Xüsusi təhsil sistemində tərbiyə, təlim və korreksiya işi ilə sıx şəkildə bağlıdır və uşağın bütün həyat fəaliyyəti elementlərində iştirak edir. Tərbiyə ancaq ənənəvi təhsil sistemində məxsus olan tərbiyə işi ilə məhdudlaşdırılmır, həm də təlim fəaliyyəti və korreksiya-pedaqoji işi (terapiya) və qulluğu özündə birləşdirir. Pedaqoq-tərbiyəçi fasiləsiz olaraq məhdud imkanlı uşaqlara kömək etmək üçün fərdi metod, forma, vasitələr və xüsusi təhsil texnologiyalarının axtarışında olur. Xüsusi təhsildə məhdud imkanlı uşaqların inkişaf xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq tərbiyənin metodları dörd əsas qrupa bölünür:

Terapiya (qədim yun. therapia - "həkim qayğısı və müalicə") - məqsədi yüngülləşdirmə, simptomların aradan qaldırılması prosesi, həyat fəaliyyəti və sağlamlığın pozulmuş proseslərinin normala döndərilməsi və sağlamlığın bərpası;

İnformasiya metodları (söhbət, məsləhət və KİV-dən istifadə, ətraf həyatdan nümunələr, müəllimin şəxsi nümunəsi, ekskursiyalar, görüşlər və s.);

Praktik-hərəkət metodları - öyrətmə, termin, tərbiyəedici situasiya, oyun, əl əməyi, təsviri və bədii fəaliyyət, qeyri-ənənəvi metodlar – artterapiya (incəsənət nümunələri ilə korreksiya-pedaqoji iş), ippoterapiya (at sürülməklə korreksiya-pedaqoji kömək) və s.;

Oyadıcı-qiymətləndirici metodlar (pedaqoji tələb, mükafatlandırma, mühakimə, qınama və cəzalandırma).

Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təlim metodları kimi tərbiyə metodları da, birincisi, realizə olunma xüsusiyyətləri daşıyır, ikincisi isə həm öz aralarında, həm də təlim metodları ilə uzlaşaraq - kombinasiyaya girməklə xüsusi təhsil texnologiyaları əmələ gətirir. Tərbiyə metodlarının seçilməsi və yaxud kombinə edilməsi şəxslərin yaş və fərdi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması, eləcə də inkişafda baş vermiş pozulmanın xarakteri və dərəcəsi, inkişafdakı yayınmanın xüsusiyyətləri və ailənin tərbiyə prosesində iştirakından asılıdır.

Bir neçə tərbiyə metodunun xüsusi təhsil sistemində tətbiqi xüsusiyyətlərini gözdən keçirək:

Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün müvafiq olan metodlar, tərbiyənin praktik-hərəkət metodlarıdır. Bu metodlar, xüsusən, məktəbəqədər və kiçik məktəb yaş dövründə, eləcə də intellektual pozulmalar və psixi inkişaf, nitqi və eşitmələrində pozulmalar olan uşaqlar üçün daha effektivdir. Öyrətmə və təlim metodları sosial davranış vərdişləri, sanitariya-gigiyenik və təsərrüfat-məişət bacarıqları və özünü təşkil etmə vərdişləri formalaşdırılan zaman tətbiq edilir.

Bu və ya digər praktik-hərəkət metodları (oyun və tərbiyəedici situasiya) müxtəlif növ informasiya metodları ilə uzlaşdırılaraq tətbiq edilir. Tərbiyəedici informasiyanın qavrayışa adekvat olması məzmununun çətinliyindən və şəxsin sensor imkanlarından asılıdır. Sosial təhsilin ilk etaplarında söhbət, nəql etmə, izah və bədii ədəbiyyatın oxunmasının tərbiyə imkanları çox aşağı olur. Nitqdəki çatışmazlıq, intellektual kifayətsizlik, sosial və yaşam təcrübəsinin kasadlığı bəzi sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərə xalq nağıllarının əxlaqi-etik potensialı, prozaik və poetik mətnlərin mənasını tam şəkildə başa düşməyə və onlardan lazımi nəticə çıxartmağa imkan vermir.

Korreksiya pedaqogikası xüsusi təhsilin prinsiplərini müəyyən təhsil texnologiyalarının köməyi ilə həyata keçirir. Pedaqoji təhsil texnologiyalarına təlim və tərbiyənin xüsusi metod və imkanlarının köməyi ilə təhsil prosesinin proyektləşdirilməsi kimi baxmaq olar. Təlim metodları özündə öyrətmə və öyrənmə metodlarını birləşdirir.

1. Tədris-dərketmə fəaliyyətinin təşkili və həyata keçirilmə metodları (perseptiv, məntiqi və qnostik);
2. Stimullaşdırma və tədris dərketmə fəaliyyətinin motivasiyası metodları;
3. Nəzarət və özünənəzarət metodları.

Perseptiv metodlar görmə və eşitmə qavrayışının şifahi şəkildə ötürülməsi metodlarıdır. Bunlar əsasən, praktik və əyani, bundan əlavə şifahi metodlardır.

Tədris dərketmə prosesində həm ümumpedaqoji metod və üsullar, həm də hər bir pozulma kateqoriyasına aid xüsusi metod və qaydalardan istifadə edilə bilər. Bu metodların seçilməsi və bir-biri ilə uzlaşdırılması xüsusi təhsil ehtiyaclarının nəzərə alınması ilə həyata keçirilir. Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin tərbiyə prosesi korreksiya- pedaqoji proseslə əlaqəlidir. Bu proses, kəskin şəkildə fərddir və hər bir şəxsin inkişaf xüsusiyyətləri ilə bağlıdır, eyni zamanda, hər bir pozulmanın xarakter və dərəcəsindən, şəxsin yaşı və ikinci yayınmanın olması xüsusiyyətlərindən asılıdır. Tərbiyə metodlarından müxtəlif dərəcədə və variasialarda təlim metodları ilə birlikdə istifadə edilir. Tərbiyə metodlarının üç növü vardır:

1. İnformasiya metodları;
2. Praktiki-hərəkəti metodlar;
3. Oyardıcı və qiymətverici metodlar.

İnformasiya metodları dedikdə, söhbət, ekskursiya və real həyatdan nümunələr, KİV, mədəniyyət və incəsənət nümunələri göstərilə bilər. İnformasiyanın qavranılması, onun mürəkkəbliyi dərəcəsi və şəxsin psixi imkanlarının xüsusiyyətlərindən asılıdır. Praktiki hərəkəti metodlara oyun, əl əməyi, şəkil çəkmə, təmrin, öyrənmə və bəzi qeyri-ənənəvi metodlar daxildir. Oyardıcı qiymətverici metodlara aşağıdakılar daxildir:

- Rəğbətləndirmə, mühakimə etmə, cəzalandırma və tənqid etmə.

Cəzalandırma və tənqid etmə kəskin formada şagird şəxsiyyətinin alçaldılması, fiziki cəzalandırma və hər hansı bir işin yerinə yetirilməsi formasında həyata keçirilə bilər. Cəzalandırma o vaxt real olur ki, uşaq öz hərəkətlərini başa düşür.

Tələbələr üçün fəaliyyətlər

1. Hansı tədqiqat üsullarını tanıyırsınız?
2. Pedaqoji eksperimentin planlaşdırılması zamanı hansı şərtlər mütləq gözlənilməlidir?
3. Qrup işi¹: hər bir qrup pedaqoji eksperimentin təşkilinə müvafiq forma hazırlasın.
4. Korreksiya pedaqogikasında elmi-tədqiqat prosesinin məntiqi quruluşunu tərtib edin.

¹Tələbələr 4 qrupa ayrılır. Hər qrupun lideri müəyyən edilir və qrup işinin icrası üçün qruplara 15 dəqiqə vaxt verilir. Vaxtın tamamında qrup liderləri təqdimat edirlər. Hər bir qrupun təqdimatı dinlənilir və qruplar arası informasiya müzakirəsi və mübadiləsi qurulur.

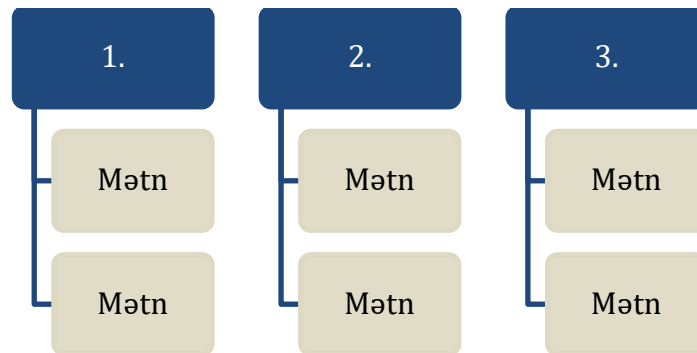

Qiymətləndirmə

Aşağıdakı qiymətləndirmə meyarına əsasən qiymətləndirəcəksiniz

“Uyğun tədqiqat metodlarından istifadə edir”

1. Pedaqoji tədqiqatlarda hansı metodoloji prinsiplərdən istifadə olunur?
2. Tədqiqat metodları hansılardır?
3. Empirik tədqiqat metodları ilə nəzəri tədqiqat metodlarının fərqli tərəflərini izah edin.
4. Müşahidə metodunun tətbiqi zamanı hansı şərtlərə xüsusi diqqət edilməlidir?
5. Klaster sxemindən istifadə edərək əsas metodları və onların alt bölmələrini müvafiq xanalarda yazın:

6. Empirik tədqiqat metodlarını cədvələ uyğun qeyd edin:

Metod	Məzmun
Pedaqoji müşahidə	Pedaqoji prosesin müəyyən məqsədlə və planlı şəkildə izlənməsidir. Tədqiqatçı müşahidə zamanı nəyi hansı məqsədlə izləyəcəyini müəyyən edir, müvafiq faktlar toplayır, onları təhlil edib qruplaşdırır və nəticə çıxarır.
Pedaqoji müsahibə	
Anket sorğusu	
Pedaqoji konsilium	

7. Pedaqoji eksperimentin planlaşdırılması kriteriyaları əsasında anket tərtib edin.

Anket:

1. Eksperimentin məqsədi;
2. Eksperimentin həcmi;
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
-

8. Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlarla korreksiyaedici-pedaqoji iş üçün metod qrupunun seçilməsinin amillərini cədvələ uyğun müəyyənləşdirin:

Metodlar qrupu	Amillər
Tədris-idraki fəaliyyətin təşkili və həyata keçirilməsi	(Nümunə)
	1. İnkişafın perspektiv sferasında kənara çıxmalarla (eşitmə, görmə, dayaq-hərəkət sistemi və s.) bağlı şagirdlərdə əhəmiyyətli dərəcədə eşitmə, görmə və taktil qavrayışın zəifləməsi.....
	2.
	3.

1.3. Tədqiqat vasitəsi ilə mövcud problemləri aşkar edir

Korreksiya pedaqogikasında elmi-tədqiqat prosesinin məntiqi quruluşu

Təhsilin keyfiyyəti, bilavasitə müəllimin yaradıcı potensialı, peşəkarlıq səviyyəsi, təlimin yeni pedaqoji texnologiyalarının tədris prosesində tətbiqi, öz üzərində daim işləməsi, çevik pedaqoji təfəkkürlü və humanist yönümlü insan olmasından çox asılıdır. Məqsədi hərtərəfli inkişaf etmiş və humanist yönümlü şəxsiyyət yetişdirməkdən ibarət olan müasir təhsil sistemi, müəllimdən hər bir şəxsə onun fərdi xüsusiyyətləri və inkişaf səviyyəsini nəzərə alaraq yanaşmağı tələb edir. Bununla əlaqədar müəllimin peşəkarlıq səviyyəsi və pedaqoji fəaliyyətinin öyrənilib qiymətləndirilməsi (pedaqoji diaqnostika) onun işindəki çətinliklərin aşkar edilməsi və bu çətinliklərin araşdırılaraq aradan qaldırılmasına xidmət edir. Pedaqoji diaqnostika, həmçinin, müəllimin bacarıq səviyyəsi və fəaliyyətinin müsbət cəhətlərini müəyyən etməyə və fərdi xüsusiyyətləri fonunda onları inkişaf etdirməyə imkan verir. Məlumdur ki, müəllimin peşəkarlıq səviyyəsi və pedaqoji fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi, təlim-tərbiyə prosesinin səmərəliliyinin əsas göstəriciləri olan bilik, inkişaf və tərbiyə məqsədlərinin həyata keçirilməsi baxımından aparılmalıdır. Ona görə də, müəllimin peşəkarlıq səviyyəsi və pedaqoji fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün göstəricilər müəyyənləşdirilərkən onun şəxsi keyfiyyətləri, pedaqoji bacarıqları, tədris etdiyi şagirdlərin nailiyyətləri və müasir təlim texnologiyalarına yiyələnmə səviyyəsi, onları öz işində tətbiq edə bilmək bacarığı nəzərə alınmalıdır.

İstənilən elmi-tədqiqat işinə, faktların yığılması, sistemləşdirilməsi və ümumiləşdirilməsi ilə başlanır. Tədqiqat işlərinin fəlsəfəsi - həqiqət faktları – baş verən və ya artıq baş vermiş hadisələrdir. Elmi faktlar isə tədqiqatçı tərəfindən empirik mühakimələr əsasında yoxlanılmış, düşünülmüş və elmi dildə qeyd olunmuş faktlardır. Digər sözlə, faktlar elmi biliyin məntiqi strukturunun tərkib hissəsi olduqda ona elmi faktlar deyilir. Lyu de Broyl yazırdı ki, “eksperimentin nəticəsi sadəcə qeyd olunmuş faktlardan ibarət deyil. Bu nəticədə həmişə müəyyən qədər nəzəri əsaslara söykənən izaha ehtiyac vardır”.

Elmi tədqiqatın empirik mərhələsində bir-birindən xarakterik fərqləndirilən məsələlər həll olunur. Birinci mərhələdə faktların əldə olunmasına cəhd edilir. Bütün faktların başlanğıcı real həqiqətlərdir: tarixi hadisələr, şəxsiyyətlər və xalqların fəaliyyət göstəriciləri, həmçinin, təbii hadisələr və proseslər. Tədqiqatçı heç də həmişə hadisə və proseslərlə bağlı ilkin faktlarla işləmə imkanına malik olmur. Bu, çox vaxt zaman və məkan amilləri ilə bağlıdır. Ona görə də elmdə bir çox halda ikinci və ya üçüncü dərəcəli faktlarla işlənilir. Müxtəlif yol və üsullardan istifadə etməklə tədqiqatçı faktları toplayır, seçir və bununla işin sonrakı mərhələləri üçün baza yaradır. Empirik tədqiqatın ikinci mərhələsi, toplanmış faktların ilkin emalı və qiymətləndirilməsi ilə məşğul olur. Bu mərhələdə artıq düşündürücü işə qədəm qoyulur. Tədqiqatçı nəyin fakt olması, nəyin isə sadəcə fikir olmasına aydınlıq gətirməyə çalışır. O, elmin nəzəri əsasları, qanun və kateqoriyalarına əsaslanaraq faktların məzmununu təyin edir, onlar arasındakı əlaqəni aydınlaşdırır və xassələrinin vacibliyinə və aktuallığına görə onları qruplaşdırır.

Nəzəri mərhələdə tədqiqatçı faktların dərin analizi ilə məşğul olur. Burada araşdırılan hadisənin məzmununu izah edilir, qanunlar üzə çıxarılır və təsnifatlaşdırılır. Növbəti addımda

hadisə və ya prosesin gələcək gedişatı proqnozlaşdırılır və bunun əsasında müxtəlif proses və hadisələrin praktiki idarə edilməsi üçün prinsipial göstərişlər işlənir. Ancaq faktların sinifləşdirilməsi hələ elmi nəticənin əldə olunması deyildir. Bu o vaxt baş verir ki, o, faktın yaranmasını izah və proqnoz edərək praktiki fəaliyyətini insanlara yönəltsin. Elmi problemin qoyulması, tədqiqatın empirik və nəzəri mərhələləri arasında birləşdirici bənd rolunu oynayır.

Tədqiqat işləri hər şeydən əvvəl praktiki problemlərin həlli ilə məşğul olur və əldə olunan nəticələr daha sonra nəzəriyyənin inkişafına yönəldilir. Onlar həmçinin, yeni hadisələrin dərk edilməsində yaranan çətinliklərin aradan qaldırılması, əvvəllər ortaya çıxarılan faktların izah olunması, yaxud köhnə faktların kifayət qədər araşdırılmasında yerinə yetirilir.

Elmi-tədqiqat işləri tək-cə problemin qoyuluşu ilə bitmir, burada problem daima diqqət mərkəzində olur. Elmi işin səviyyəsi qoyulan problemin aktuallığı ilə ölçülərək bir çox obyektiv və subyektiv amildən asılıdır. Hər bir elmi problem adı sualdan onunla fərqləndirilir ki, burada cavab sadəcə olaraq məlum informasiyalar əsasında tapıla bilmir. Elmdə problem, əsasən, situasiyalarda mövcud nəzəriyyələrlə izah oluna bilməyən yeni faktların kəşfi ilə ortaya çıxarılır. Cəmiyyət texniki inqilablar ərəfəsində olduqda, belə hallara daha tez-tez rast gəlinir. Məsələn, XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində alimlər radioaktivlik, şüalanmanın kvant xüsusiyyətləri və bir kimyəvi elementin digərinə çevrilməsi kimi elmi yenilikləri əvvəlcə köhnə nəzəriyyələrin köməyi ilə izah etməyə çalışırdırlarsa, sonralar bunun əhəmiyyətsiz olduğu qərarına gəlib yeni həll yolları üzərində düşünməyə vadar olublar. Elmi problem çox vaxt haqlı olaraq "bilməzliyin anlaşılması və fərqləndirilməsi" kimi xarakterizə edilir. Həqiqətən, hər hansı bir hadisə haqqında biliklər məlum olmadıqda biz heç bir problemin olmasını dərk etmirik. Problemlər bizim biliklərimizdə, yalnız elm və texnikanın inkişafı sayəsində doldurula biləcək boşluğun olmasının anlaşılması ilə birlikdə meydana çıxarılır.

Beləliklə, elmi problem elmi-praktiki araşdırılması vacib olan elmi biliyin forması olub tərkibində insanlara məlum olmayan faktlar daşıyır. Problemdə onun empirik və nəzəri tərəfləri birləşdirilir. Problemin məlum faktlar əsasında düzgün qoyuluşu, onun uğurlu həlli üçün ilkin şərtidir. A. Eynşteyn bu haqda demişdir ki, problemin təsvir edilməsi çox vaxt onun həllinin sadəcə riyazi və eksperimental metodundan da vacibdir. Problemin təsvir edilməsi zamanı yalnız onun elmin inkişafındakı rolunun qiymətləndirilməsi kifayət deyil. Həmçinin, burada onun həlli üçün tədqiqat işlərinin fəlsəfəsi və texniki vasitələrinin olması zəruridir. Yeni istənilən problem elm qarşısında qoyula bilməz, əks halda o, həll olunmayan problemlərə aid edilir.

Problemin qoyulmasından əvvəl ilkin tədqiqatların aparılmasına ehtiyac vardır. İlkin araşdırmalar problemin konkretləşdirilməsi və onun həlli yollarının seçilməsində vacib yer tutur. Elmi problemin belə işlənməsi bir neçə pillədə aparılır:

- İlkin olaraq alınmış yeni fakt və hadisələr məlum nəzəriyyələr çərçivəsində izah edilir. Faktların çoxluğu yeni nəzəriyyələrin işlənməsinə tələbat yaradır;
- Növbəti addımda problemin həlli yolları, ideyaların ilkin analizi və

qiymətləndirilməsi aparılır. Əslində burada problemin həlli üçün vacib olan hipotezin heç bir həll yolu göstərilmədən əsaslandırılması baş verir. Qoyulan problemin növü və həlli onun məqsədi, həmçinin, digər problemlərlə əlaqəsinin aşkarlanmasına yol açaraq konkret halda həll yolunun düzgün qiymətləndirilməsinə imkan yaradır. Mövcud nəzəriyyə və empirik məlumatlar kifayət qədər olmadıqda problemin həllində məhdudiyyətlər qoyulur;

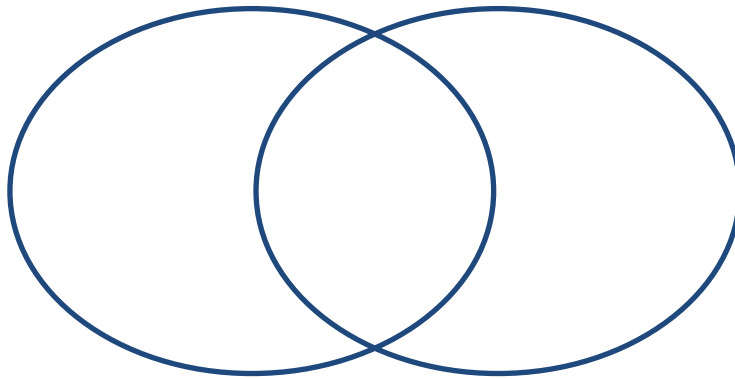
- Məlum nəzəriyyələr, həll yolları və məqsədlərin düzgün qiymətləndirilməsindən sonra qoyulmuş problemin ilkin təsvirinin dəqiqləşdirilməsi mümkün olur.

Tələbələr üçün fəaliyyətlər

1. Müasir təlim texnologiyalarının ənənəvi təlimdən fərqli və oxşar cəhətlərini Venn diaqramına (Venn diaqramının məqsədi - cisim və hadisələri müqayisə etmək və onların oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini müəyyən etməkdir.

Venn diaqramı kəşifən iki və ya daha artıq çevrə üzərində qurulur. Çevrələrin üst-üstə düşdüyü hissədə yazmaq üçün kifayət qədər yer olmalıdır. Diaqramın sol və sağ hissələrində fərqli orta hissəsində isə oxşar cəhətlər qeyd olunur) əsasən müəyyən edin:

2. Korreksiya pedaqogikasında istifadə edilən müasir texnologiyalar hansılardır?
3. Bu texnologiyalardan istifadə etməklə sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin korreksiyaedici təhsilinin təşkili yollarını müəyyən edin.
4. Debat üsulundan istifadə edilir. Tələbələr 2 komandaya ayrılır. Yuxarıda qeyd edilən suallar komandalara təqdim edilir.

1-ci komanda: korreksiyaedici pedaqogikada istifadə edilən müasir texnologiyalar hansılardır?

2-ci komanda: müasir texnologiyalardan istifadə etməklə sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin korreksiyaedici təhsilinin təşkili yollarını müəyyən edin.

Komandalara təqdim olunan suallara (20 deq.) müvafiq tədqiqat aparılır. Hər iki komandanın tədqiqatına uyğun debat təşkil edilir.

Qiymətləndirmə

“Tədqiqat vasitəsi ilə mövcud problemləri aşkar edir”

1. “Korreksiya pedaqogikasında elmi-tədqiqat prosesinin quruluşu” mövzusunda təqdimat hazırlayın. Təqdimatın mövzusunə aid müzakirə sualları hazırlayın.

1.4. Problemlərin həlli yollarını izah edir

Korreksiya pedaqogikasında istifadə edilən müasir texnologiyalar

Müasir dövrdə təhsil proseslərinin inkişafı, bu sahədə yeni psixoloji-pedaqoji tədqiqatların aparılması, yenilikçi müəllimlərin böyük təcrübəsi, elmi ədəbiyyatlara təlim texnologiyaları və təlim prosesinə texnoloji yanaşma kimi termin və anlayışları gətirdi. Pedaqoji texnologiyalar dedikdə, əvvəlcədən verilmiş mövzuların texnoloji təlimi üçün işlənilib hazırlanmış optimal didaktik proseslər və texnoloji proqramların hazırlanması başa düşülür.

Texnoloji yanaşmada texnoloji vasitələrdən istifadə edilməklə, təlim prosesinin idarəsi və tədris məqsədlərinin uğurlu həlli nəzərdə tutulur. Texnoloji yanaşmaya görə təlimin məqsədi şagirdin vəziyyəti və onun bilikləri, fikir, hiss və davranışlarını dəyişməkdir.

Təlim prosesində texnoloji yanaşma:

- Təlim prosesinin idarə edilməsi və onların əvvəlcədən müəyyənləşdirilməsi;
- Əməli təcrübənin elmi əsaslarla sistemləşdirilməsi və təhlil edilməsi;
- Təhsil və sosial tərbiyə problemlərinin kompleks şəkildə həll edilməsi;
- Şəxsiyyətin inkişafı üçün münbit şəraitin yaradılması;
- Mövcud imkanlardan optimal şəkildə istifadə sosial-pedaqoji problemlərin uğurlu həll edilməsinə imkan verir.

Təlim texnologiyaları - elmi əsaslarla qurulmuş zaman, məkan və nəzərdə tutulan nəticələrin əldə edilməsi, proqramlaşdırılmış pedaqoji prosesin bütün komponentlərinin fəaliyyət göstərməsi sistemidir.

Təlim texnologiyaları şaquli və üfüqi struktura malikdir. Pedaqoji texnologiyaların şaquli strukturuna metatexnologiya, makrotexnologiya, mezatexnologiya və mikrotexnologiyalar daxildir. Metatexnologiya dedikdə, bütövlükdə, ölkənin təhsil prosesini əhatə edən ümum pedaqoji (ümumdidaktik və ümumtərbiyə) texnologiyalar başa düşülür. Makrotexnologiya və ya pedaqoji sahə texnologiyalarına hər hansı bir təhsil sahəsi çərçivəsində, təlim-tərbiyə və tədris fənlərinə yönəldilmiş fəaliyyəti əhatə edən texnologiyalar aid edilir (məsələn, hər hansı bir tədris fənninin tədrisi texnologiyaları, kompensasiyaedici təlim texnologiyaları və s.).

Mezatexnologiya, yaxud modullaşdırılmış lokal texnologiyalar tədris-tərbiyə prosesinin lokal, didaktik, metodik və tərbiyə məsələlərinin ayrı-ayrı hissələrinin (modulların) həllinə yönəldilmiş texnologiyaları özündə əks etdirir (məsələn, mövcud mövzunun araşdırılması və ya mənimsənilməsi üçün texnologiyalar). Adından göründüyü kimi, mikrotexnologiyalar kiçik və dar çərçivədə operativ məsələlərin həllinə yönəldilmişdir və pedaqoji proses subyektlərinin fərdi qarşılıqlı fəaliyyəti, yaxud özünə təsirinə aid edilən (şəxsiyyət-təmas səviyyə) texnologiyalardır. Məsələn, yazı vərdişlərinin formalaşdırılması texnologiyası və fərdin ayrı-ayrı keyfiyyətinin korreksiyası üzrə trenninlər və s.

Pedaqoji texnologiyaların üfüqi strukturu üç əsas cəhəti özündə birləşdirir:

- Elmi texnologiyalar, hansı ki, müəyyən pedaqoji problemin pedaqoji nəzəriyyə və təcrübənin elmi nailiyyətlərinə əsaslanaraq həlli yollarını araşdırır;

- Formal - təsviri texnologiyalar, hansı ki, planlaşdırılmış nailiyyətlərin əldə edilməsi üçün modellərin məqsəd, məzmun, metodları fəaliyyət alqoritminin təsvirini özündə əks etdirir;
- Prosesual - fəaliyyət texnologiyaları.

Bu texnologiyaların özü obyekt və subyektlərin fəaliyyəti və onların məqsədi, planlaşdırılması, təşkili və məqsədlərin həyata keçirilməsi və nəticələrinin təhlili prosesidir. Pedaqoji prosesin aşağıdakı texnoloji kriteriyaları fərqləndirilir:

- Sistemlilik (vahidlik və komplekslilik);
- Elmilik (konseptuallıq və inkişafetdirici xarakter);
- Strukturluluq (ierarxiyalıq, məntiqlilik və prosesuallıq);
- Effektivlik (müəyyən standartlara çatmaq üçün optimal zaman və iqtisadi xərclər);
- Təşkilatçılıq (diaqnostika məqsədi, planlaşdırma, layihələşdirmə və vəsaitlərlə işləmə).

Xüsusi təhsil müəssisəsində müəllim pedaqoji texnologiyanın aşağıdakı əməliyyatlarından istifadə edir:

1. Biliklərin toplanılması və əldə edilməsi əməliyyatları;
2. Təhsil və tərbiyə məqsədlərinin layihələşdirilməsi əməliyyatları;
3. Təhsil və təlim-tərbiyə prosesinin strukturunun müəyyənləşdirilməsi əməliyyatları;
4. Təhsil və təlim-tərbiyə prosesinin təşkili əməliyyatları;
5. Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərə biliklərin mənimsədilməsi əməliyyatları.

Təlim texnologiyaları metodlardan bir çox cəhətinə görə - məqsədlərinin dəqiqliyi, onların diaqnostikası, işlənmiş nəzəriyyələrə istinadı, yüksək səviyyədə sistemli layihələşdirilməsi və reallaşdırılması ilə fərqləndirilir.

Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin korreksiyaedici təhsil prosesinin təşkili

Korreksiyaedici təhsil prosesi - xüsusi psixoloji-pedaqoji, sosial-mədəni və şəxslərin psixofiziki inkişafındakı çatışmazlıqların zəiflədilməsi və ya aradan qaldırılmasına yönəldilmiş müalicə tədbirlər sistemi, onlara imkanları daxilində bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsədilməsi və şəxsiyyətinin bütövlükdə formalaşdırılması və inkişafı prosesidir. Korreksiyaedici təhsilin mahiyyətini şəxsin psixofiziki inkişafının formalaşdırılması və onda mövcud olan psixi, sensor, motor və davranış pozulmalarının yumşaldılması, zəiflədilməsi və aradan qaldırılması ilə yanaşı, eyni zamanda praktiki təcrübənin zənginləşdirilməsi təşkil edir. Korreksiyaedici təhsil prosesinin məzmununu aşağıdakı kimi açıqlamaq mümkündür (Qoneyev A.D., Lifinseva N.İ.)

1. Korreksiyaedici təhsil – psixofiziki inkişaf çatışmazlıqlarının aradan qaldırılmasının yol və vasitələri haqqında biliklər və alınmış biliklərin istifadə üsullarının mənimsənilməsidir;
2. Korreksiyaedici tərbiyə - şəxsiyyətin tipoloji xüsusiyyət və keyfiyyətləri, sosial

mühitə adaptasiyaya imkan verən spesifik fəaliyyətin (idrak, əmək, estetik və s.) tərbiyəsidir;

3. Korreksiyaedici təlim – əqli və fiziki inkişaf çatışmazlıqlarının islahı (aradan qaldırılması), psixi və fiziki funksiyalar, qorunmuş sensor sahə və neyrodinamik mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi və qüsurların kompensasiyasıdır.

Korreksiyaedici pedaqogika sisteminin əsasını L.S.Vıqotski psixikanın tarixi-mədəni inkişafı nəzəriyyəsinə əsasən belə formula etmişdir: qüsurun mürəkkəb strukturunu tipik və atipik şəxslərin ümumi psixi inkişaf qanunauyğunluqları təşkil edir.

Təhsil prosesi, bütövlükdə formalaşdırılan funksiyalara istinad edir. Korreksiyaedici təhsilin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri şəxsin yaxın inkişaf zonasından aktual inkişafına tədricən və ardıcıl keçirilməsidir.

Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin korreksiyası və kompensator proseslərin həyata keçirilməsi, yalnız müəlim, tərbiyəçi, sosial müəllim və işçilərin fəaliyyətinə bələdçi ola biləcək yaxın inkişaf zonasının daima genişləndirilməsi ilə mümkündür. Yaxın inkişaf zonasının sistemli və gündəlik keyfiyyətli təkmilləşdirilməsi və səviyyəsinin yüksəldilməsi çox vacib məsələdir. Beləliklə də, SİMŞ-in problemlərinin həlli zamanı korreksiya işinin təşkili və aparılması nə qədər erkən başlanarsa, qüsurlar və onun fəsadları bir o qədər də uğurla aradan qaldırıla bilər. Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin ontogenetik xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq tədqiqatçılar korreksiya-təlim-tərbiyə işinin bir sıra prinsiplərini fərqləndirirlər:

1. Diaqnostika və inkişaf korreksiyasının vahidliyi prinsipi;
2. Təlimin korreksiya-inkişafetdirici yönümlülüyü prinsipi;
3. Təhsil prosesində diaqnostikaya kompleks yanaşma və şəxslərin imkanlarının realizəsi prinsipi;
4. Orqanizmin sistem və funksiyalarına tibbi-psixoloji-pedaqoji korreksiyanın erkən-çəğalıq dövründə müdaxiləsi prinsipi;
5. Aparılmış psixoloji-pedaqoji tədbirlər sisteminin nəticələrinin yüksəldilməsi məqsədi ilə orqanizmin sağlam və kompensator mexanizmlərinə istinad prinsipi;
6. Korreksiya təhsili çərçivəsində fərdi və diferensiasiyalı yanaşma prinsipi;
7. Xüsusi məktəbəqədər, məktəb və peşə-texniki korreksiya təhsilinin fasiləsizlik və ənənəvilik prinsipi.

Hər hansı bir məzmunun zahiri ifadəsinə forma deyilir. Təlimin təşkilat formaları müəllimlə şagirdin müəyyənləşdirilmiş qayda və rejimdə həyata keçirilən birgə fəaliyyətinin zahiri ifadəsidir. Təlimin təşkilat formaları müxtəlif meyarlara görə aşağıdakı kimi təsnif olunur:

1. Şagirdlərin sayına görə kollektiv, qrup, mikroqrup və fərdi məşğələlər;
2. Öyrənmə yerinə və müəssisənin növünə görə məktəbə qədər (məşğələlər), məktəb (dərslər, emalatxana, laboratoriya və məktəbin həyatı sahəsində iş) və məktəbdən kənar (ekskursiya, evdə məşğələ və s.);

3. Tədris məşğələlərinin müddətinə görə - dərslər (40-45 dəq.), fərdi və qruplarla korreksiya məşğələləri (müalicəvi fiziki tərbiyə, müəllim-defektoloqla məşğələlər və 15-20 dəqiqəyə qədər) və günü uzadılmış qruplar sistemində iş (özü hazırlıq 60-90 dəq.);
4. Tədris prosesinin istiqamətinə və təlimin məqsəd və vəzifələrinə görə fərdi korreksiya məşğələləri, psixo-motorika və sensor proseslərin inkişafı üzrə məşğələlər, iynə terapiyası və s..

Təlimin konkret təşkilat forması dərslər, praktikum seminar və fakültativ məşğələlər, təlim ekskursiyaları, müsahibə, fərdi və qrup məsləhətləşmələri, dərslərdən formalara əmək təlimi və evdə şagirdlərin təlim işi aiddir.

Təlimin təşkilində əsas forma dərslər (sınıf) forması hesab olunur. Dərslər tədris prosesinin məna, vaxt və təşkili baxımından ən bitkin formasıdır. Təlimin dərslər-sınıf formasının aşağıdakı xüsusiyyətləri vardır:

1. Təxminən eyni yaş və hazırlıq səviyyəsinə malik şagirdlərin sabit tərkibinin olması;
2. Hər bir sinfin özünün illik planına əsasən işləməsi (təlimin planlaşdırılması);
3. Tədris prosesinin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan və bir-birindən sonra gələn hissələr kimi həyata keçirilməsi;
4. Hər bir dərslərin ancaq bir fənnə həsr olunması;
5. Dərslərin cədvəl üzrə növbələşdirilməsi;
6. Dərslərin müəllimin rəhbərliyi və nəzarəti altında keçirilməsi;
7. Dərslərdə şagirdlərin idrak fəaliyyətinin müxtəlif növ və formalarının tətbiq olunması (fəaliyyətin variantlı təşkili).

Dərslər təlimin digər formalarından ciddi təşkilatı strukturu, vaxt və şagird tərkibinə görə fərqlənir. Dərslərdə verilən tələblər sosial sifarişlər, şagirdlərin şəxsi tələbatları, təlimin məqsəd və vəzifələri, təlim-tərbiyə prosesinin qanunauyğunluğu və prinsipləri ilə müəyyən edilir.

Dərslər aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

1. Elmin ən qabaqcıl nailiyyətləri və qabaqcıl təcrübədən istifadə etməklə təhsil, təlim-tərbiyə prosesinin qanunauyğunluqları əsasında dərslər təşkil etmək;
2. Dərslərdə bütün didaktik prinsip və qaydaları optimal həyata keçirtmək;
3. Şagirdlərin maraq, meyl və tələbatlarını nəzərə almaqla onların məhsuldar idrakı fəaliyyəti üçün lazımı şəraiti təmin etmək;
4. Fənlərarası əlaqəni təmin etmək;
5. Əvvəl öyrənilmiş bilik və bacarıqlarla əlaqə yaratmaq və şagirdlərin nail olduqları inkişaf səviyyəsinə istinad etmək;
6. Şəxsiyyətin bütün sahələrinin inkişafını motivasiya etmək və fəallaşdırmaq;
7. Təlim-tərbiyə fəaliyyətinin bütün mərhələlərinin ardıcılığı və emosionallığını təmin etmək;

8. Şagirdlərin şəxsi təcrübəsi ilə həyat və istehsalat fəaliyyəti arasında əlaqə yaratmaq;
9. Pedaqoji vasitələrdən səmərəli istifadə etmək;
10. Praktik cəhətdən zəruri olan bilik, bacarıq, vərdiş, təfəkkür və fəaliyyətin üsullarını formalaşdırmaq;
11. Hər bir dərsi diqqətlə diaqnozlaşdırmaq, proqnozlaşdırmaq, layihələndirmək və planlaşdırmaq.

Hər bir dərs üç məqsədə - öyrənmə, tərbiyə və inkişaf etdirməyə xidmət edir. Təlimin bütün formaları üçün ən vacibi müəllimlə şagirdin qarşılıqlı fəaliyyətidir.

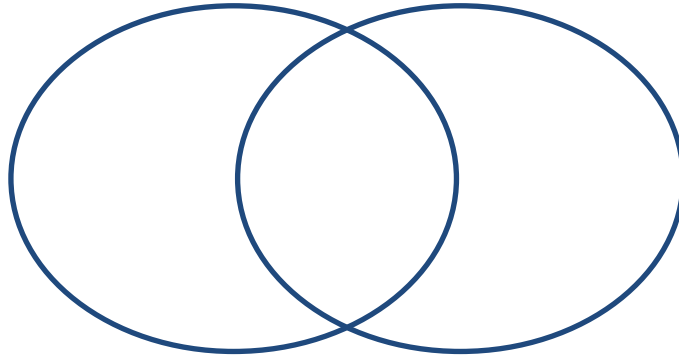
Korreksiyaedici təhsil müəssisələrində təlimin həm dərs, həm də dərsdən kənar təşkilat formalarından istifadə olunur. Şagirdlərin təlimi prosesində bu formaların hər birində frontal, qrup və fərdi iş formasından istifadə edilir.

Tələbələr üçün fəaliyyətlər

1. Müasir təlim texnologiyalarının ənənəvi təlimdən fərqli və oxşar cəhətlərini Venn diaqramına (Venn diaqramının məqsədi - cisim və hadisələri müqayisə etmək və onların oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini müəyyənləməkdir.

Venn diaqramı kəsişən iki və ya daha artıq çevrə üzərində qurulur. Çevrələrin üst-üstə düşdüyü hissədə yazmaq üçün kifayət qədər yer olmalıdır. Diaqramın sol və sağ hissələrində fərqli orta hissəsində isə oxşar cəhətlər qeyd olunur) əsasən müəyyən edin:

2. Korreksiya pedaqogikasında istifadə edilən müasir texnologiyalar hansılardır?
3. Bu texnologiyalardan istifadə etməklə SİMU-nun korreksiyaedici təhsilinin təşkili yollarını müəyyən edin.

Qiymətləndirmə

Aşağıdakı qiymətləndirmə meyarına əsasən qiymətləndirəcəksiniz

“Problemlərin həlli yollarını izah edir”

1. Korreksiya pedaqogikasında istifadə edilən müasir texnoloji yanaşmalar və kriteriyaları cədvələ uyğun qeyd edin:

Texnoloji yanaşmalar	Texnoloji kriteriyalar
Təlim prosesini idarə etmək və təlim nəticələrini əvvəlcədən müəyyən etmək	Sistəmlilik (vahidlik və komplekslik)

2. İnkişaf pozulmaları olan uşaqların ontogenetik xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq korreksiya-təlim-tərbiyə işinin prinsipləri və təliminin təşkili formalarını cədvəldə qeyd edin:

Nö	Prinsip	Təlimin təşkili formaları
1.	Diaqnostika və inkişaf korreksiyasının vahidliyi prinsipi	Şagirdlərin sayına görə - kollektiv, qrup, mikroqrup və fərdi məşğələlər
2.		
3.		
4.		
5.		

1.5. Fakt, nəzəriyyə, qayda və metodları təhlil etməklə təcrübədə tətbiq etmək üçün əlverişli yanaşmalar müəyyən edir

Təlimdə tətbiq olunan interaktiv metodlar və fəal təlim metodları

Hazırda interaktiv metodlar, fəal təlim metodları və təlim texnologiyaları anlayışlarına tez-tez rast gəlirik. Xarici beynəlxalq təşkilatlar və milli qurumlar müasir təlim, metod və texnologiyaların təbliğinin müəllimlər arasında yayılması ilə əlaqədar 10 ildən artıqdır ki, seminarlar, mühazirələr və layihələr keçirir. Öyrənilən yeni tərz, metod, vasitə və yanaşmalar, yaradıcılıq və müstəqilliyin inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı, eyni zamanda insanın şəxsiyyəti və onun insanlar, təbiət və cəmiyyətə münasibəti, mənəvi dünyası və s. inkişaf etdirilməli və zənginləşdirilməlidir.

İnteraktiv anlayışı ingilis dilindən dilimizə, o cümlədən, digər dillərə keçmədir. Hazırda interaktiv pedaqogika, interaktiv təlim, interaktiv təlim metodları, yaxud yığcam olaraq interaktiv metodlar ifadələrinə tez-tez rast gəlirik. Yeni anlayış kimi meydana çıxarılan interaktiv pedaqogika ifadəsini ilk dəfə 1975-ci ildə alman tədqiqatçısı Hans Frits (????) işlətmişdir. Alimin tədqiqatlarında interaktiv prosesin məqsədi bu proses iştirakçılarının davranış modelini dəyişdirmək və yaxşılaşdırmaqdan ibarətdir. O, interaktiv metodlar haqqında interaktiv tərbiyə prosesi kimi danışır. Belə ki, alimə görə, təlimdə interaktivliyi müəllim və şagirdin qarşılıqlı təsir – əməkdaşlıq qabiliyyəti kimi izah etmək olar. Metod olaraq interaktivlik təlim prosesində müəllim və şagird arasında işin gedişatından – mövzu, şərh, dialoq və rollu oyundan həmin anda meydana çıxan yanaşma, izah və s. ibarətdir. Başqa sözlə, bu tərz, əvvəldən planlaşdırılmır, təlim prosesinin gedişatı bu məqamı ortaya çıxarır və daha çox şagirdin müstəqil müdaxiləsi ilə baş verir. Digər tərəfdən, interaktivlik şagirdlərin özləri arasında da ola bilər. Burada əsas tələb prosesdə əməkdaşlıq edən - öyrənən və öyrədənlər eyni hüquqlu mövqedən çıxış etməsindən ibarətdir. Təbii ki, müəllim öyrədən olaraq təşkilatçı, əlaqələndirici, məsləhətçi və fasiləfator funksiyasını yerinə yetirir. O, şagirdlərin işlərinə müdaxilə etmədən problemi qoyur, istiqamət verir, nəzarət edir, axtarış strategiyasını hazırlamağa kömək edir, amma təlim tapşırıqlarını iştirakçıları özləri birlikdə mübahisələndirərək müzakirə edirlər. Bununla yanaşı, hər bir şagirdin öz fikri və ideyası olur, mübadilə nəticəsində, fikirlər dəyişir və ideyalar təzələnir. Beləliklə, psixoloji əhval dəyişir, qrupdakı zəif şagirdlər də müzakirədə fəal iştiraka qoşulur, məsələlərin müzakirəsi və kollektiv müzakirənin gedişatında biri-birini dinləməyə alışırlar. Hər bir təlim tapşırığının bu cür həlli vasitəsilə, onlar idraki axtarış taktikalarını təkmilləşdirir və təlimdə fərdi müvəffəqiyyət formullarını qururlar. Beləliklə, təlim prosesində şagirdlər arasındakı əlaqə, qarşılıqlı təsir və əməkdaşlıq əsas rol oynayır. Təlim nəticəsi təlim prosesi iştirakçılarının qarşılıqlı qüvvəsi ilə əldə edilir və şagirdlər təlim nəticələrinə görə öz üzərlərinə qarşılıqlı məsuliyyət götürürlər. Bunlar imkan verir ki, şagirdlər:

- Biliyin qavranılması prosesini daha anlaşılıqlı edirlər;
- Öz fikrini formalaşdırmağı, düzgün ifadə etməyi, əsaslandırmağı, müzakirələndirməyi və sübut etməyi öyrənirlər;

- Həmsöhbətlərini dinləməyi və alternativ fikrə hörmət etməyi öyrənirlər;
- Müxtəlif sosial vəziyyətləri modelləşdirmək, müxtəlif həyatı vəziyyətlərə qoşulmaq və bu həyatı duymaqla öz sosial təcrübələrini zənginləşdirirlər;
- Qrupda konstruktiv münasibətlər qurmağı, yerlərini müəyyənləşdirməyi, münaqişələrdən qaçmağı, onları həll etməyi, kompromis axtarmağı və dialoqa girməyə səy göstərməyi öyrənirlər;
- Təlim materiallarını təhlil edir və onlara yaradıcı yanaşırlar;
- Problemin ümumi həllini tapırlar;
- Layihələrdə fəaliyyət göstərmək, müstəqil işləmək və yaradıcı işlər görməyə alışırlar və s.. İnteraktiv metodlar müəllim və şagird əməkdaşlığını reallaşdırır, onları qarşılıqlı konstruktiv hərəkətə alışdırır, dərstdə psixoloji mühiti sağlamlaşdırır və xoş abu-hava yaradır.

Azərbaycanda interaktiv metodlarla işləyən müəllimlərin iş təcrübəsi xarici təcrübənin səmərəliliyini təsdiq edir. Lakin təlim prosesində məsələyə yanaşmada tam təqlid, köçürmə baş verməməlidir . Hər bir fəal və işgüzar Azərbaycan müəllimi şagirdlərin sosial şəraitini, ictimai mühitini və milli mentalitetini, adət-ənənələri, fənni, mövzunun fundamentallığını və ya praktikliyini, fənlərarası əlaqəni, hətta biliklərin inteqrasiyasını, yaş və həyatı təcrübə səviyyəsini və pedaqoji-metodik və psixoloji-iradi xüsusiyyətlərini nəzərə almalı, prosesin təşkilinə yaradıcı yanaşmalıdır. Qeyd edək ki, interaktiv təlim metodlarından həmişə istifadə etmək onun təsirini azalda bilər. Həqiqi təlim üçün metod və texnologiyalar qarşıya qoyulmuş məqsəd və şəraitdən asılı olaraq seçilməlidir. Müəllimlər fənn, mövzu və şagirdlərin təcrübə və bilik səviyyəsinə görə bütün təlim modellərində müxtəlif metodika və texnologiyalardan istifadə etməlidirlər. Əsas odur ki, təlim şagirdləri inkişaf etdirdirsin.

Təlimin fəal metodları dedikdə, öyrənənlərin məlumatlandırılması, idrak müstəqilliyi, fikri fəallığını və yaradıcılığını artıran metodlar nəzərdə tutulur. İnteraktiv təlim qarşılıqlı fəaliyyət prosesində yaradıcı fəaliyyətə əsaslanma deməkdir. Bu gün məktəb nə üçün interaktiv təlim sorağındadır? Ənənəvi təlimin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, təlimdə müəllimin fəaliyyətinin izahlı illüstrativ xarakteri üstünlük təşkil edir. Birinci yerdə yalnız tədris vəzifələri ilə məhdudlaşdırılan fənn xarakterli bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmə durur. Müəllimin fəaliyyəti hər şeyin aydın olması və başa düşülməsini təmin edə bilməyə yönəldilir. Bu da təlim fəaliyyətinin yerinə yetirilməsi zamanı müəllimin başlıca meyarına çevrilir.

Ənənəvi təlim tipində müəllim-şagird münasibətləri birtərəfli idi. Xüsusi təhsil məktəblərində şagirdlər müəllimin dediklərini icra edir- o, təqlid edilir. Dərstdə müəllimlə şagirdlər ancaq işgüzar əlaqə saxlayırlar. İnteraktiv təlim şagirdlərə həm bilik vermə məsələləri, həm də onları iradi, əxlaqi, əqli, estetik, mədəni və hüquqi dəyərlər yönündə inkişaf etdirib formalaşdırır. İnteraktiv metodları aktuallaşdıran bir sıra tələblər vardır:

1. İnsanların bazar iqtisadiyyatı şəraitində yaşaması və hər kəsin özünü bu cəmiyyətdə yaşaya bilməsi üçün hazırlaması zərurəti;

2. Uşaqların 20-30 il əvvəlki zamana görə dünyagörüşü, sosial və texniki məlumatlılıq səviyyəsinin yüksək olması;
3. Deməli, çevik və düşündürücü idrak fəallığını doğurmayan metodlar uşaqların marağını təmin etmir, onları canlandırmır və fəaliyyətə qoşmur.

Təlim strategiyası nədir? Təlim strategiyası müəllimin təlim prosesində istifadə etdiyi metod, forma və üsulları əhatə edir. Pedaqoji ədəbiyyatda təlim metodlarının 40 növ olduğu göstərilir. Məsələn, beyin həmləsi (əqli hücum), BİBÖ və klaster (şaxələnmə) anlayışının çıxarılması, söz assosiasiyaları, akvarium, rollar üzrə oyun, Venn diaqramı, layihələrin hazırlanması və s.. Beləliklə, "tədris prosesinə fəal təlim metodlarının daxil edilməsi şagirdlərin passivliyinin aradan qaldırılması, təfəkkürünün inkişafı və təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə şərait yaradır. Fəal təlim metodlarının tətbiqi nəticəsində təhsil sahəsində islahatlar təlim-tərbiyə prosesinin demokratikləşdirilməsi, humanistləşdirilməsi, humanitarlaşdırılması, diferensiallaşdırılması, fərdiləşdirilməsi və inteqrasiya prinsiplərinin geniş tətbiq edilməsi ilə həyata keçirilə bilər.

***BİBÖ** (bilirik, bilmək istəyirik, nəyi öyrənmişik və hələdə öyrənmək istəyirik) interaktiv təlim üsuludur - şagirdlərin əvvəlki biliyi, təcrübəsi ilə yeni biliklər arasında əlaqə yaratmağa imkan verir, mövzu, problem barədə düşünməsini təmin edir.

***Beyin həmləsi** (interaktiv təlim üsuludur) - şagirdlərin yeni bilikləri üzə çıxarmağa, müzakirə olunan məsələyə maraq oyadır. Bu metodun tətbiqi şagirdləri fəallaşdırır, verilən suala tez və düzgün cavab tapmağa, müxtəlif ideyalar irəli sürməyə həvəs yaradır.

***Klaster** (şaxələnmə) (interaktiv təlim üsuludur) – şagirdlərin mövzu haqqında açıq və sərbəst düşünməyi təmin edir.

***Ziqzaq** (mozaika) (interaktiv təlim üsuludur) -bu üsul qısa zaman hər hansı bir mətnin məzmununun mənimsənməsinə imkan yaradır. Şagirdlərdə özünə inam hissini stimullaşdırır, qrupdaxili ünsiyyətin qarşılıqlı əlaqə hissələrini inkişaf etdirir.

Tələbələr üçün fəaliyyətlər

1. Qabaqcıl təcrübə dedikdə nə nəzərdə tutulur?
2. Qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsində hansı modellər mühüm rol oynayır?
3. Modelləşdirmə metodu hansı məsələlərin həllində mühüm rol oynayır?
4. Tarixi müqayisəli tədqiqat üsulunun mahiyyəti nədən ibarətdir?
5. Təlim və tərbiyə problemlərinin öyrənilməsi zamanı hansı metodlar xüsusi əhəmiyyətə malikdir?

Qiymətləndirmə

Aşağıdakı qiymətləndirmə meyarına əsasən qiymətləndirəcəksiniz:

“Fakt, nəzəriyyə, qayda və metodları təhlil etməklə təcrübədə tətbiq olunması üçün əlverişli yanaşmalar müəyyən edir”.

1. Təlimdə tətbiq olunan fəal təlim metodlarını seçin.

1. Beyin həmləsi;
2. Eksperiment;
3. BİBÖ;
4. Ziqzaq;
5. Müşahidə.

A) 1, 2, 3;

B) 3, 4, 5;

C) 1, 3, 4;

D) 2, 4, 5;

E) 2, 3, 5.

2. Təlim zamanı istifadə olunan interaktiv metodlar haqqında təqdimat hazırlayın. Təqdimata aid müzakirə suallarını tərtib edin.

TƏLİM NƏTİCƏSİ 2

**KORREKSIYA
PEDAQOGİKASINDA YENİ
YANAŞMALARIN TƏTBİQİ
VƏ FƏALİYYƏTLƏRİN
TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İLƏ
BAĞLI TƏKLİFLƏR
VERMƏK**

2.1. Fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi üçün yeni üsul və yanaşmaların təcrübədə tətbiq edilməsi ilə bağlı təkliflər verir

Qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsi və tətbiqi

Bu missiya qabaqcıl məktəblər və müəllimlərin iş təcrübəsinin öyrənilməsi və nəzəri cəhətdən ümumiləşdirilməsi məqsədi daşıyır. Bəzən müəllimlər empirik yolla (təcrübə yolu ilə) yenilik xarakteri daşıyan və pedaqogikaya bəlli olmayan vacib metodiki uğur qazanırlar. Təlim-tərbiyə işində qabaqcıl pedaqoji təcrübənin nəzəri cəhətdən ümumiləşdirilməsi həmin yeniliyin pedaqoji elmin sisteminə daxil edilməsinə imkan verir. Qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsində aşağıdakı modellər mühüm rola malikdir:

Modelləşdirmə, modellərin yaradılması və tədqiqi metodudur. Didaktikada modelləşdirmə aşağıdakı məsələlərin uğurla həll edilməsi üçün tətbiq olunur:

- Tədris materiallarının strukturunu optimallaşdırmaq;
- Tədris prosesinin planlaşdırılmasını yaxşılaşdırmaq;
- İdrak fəaliyyətini idarə etmək;
- Təlim-tərbiyə fəaliyyətini idarə etmək;
- Təlimi diaqnozlaşdırmaq, proqnozlaşdırmaq və layihələşdirmək.

Tarixi müqayisəli tədqiqat üsulu. Azərbaycanda təhsil, təlim və tərbiyə məsələləri, habelə pedaqoji fikrin tarixi və ya xarici ölkələrdə müxtəlif təhsil sistemlərinin xüsusiyyətlərini müqayisəli şəkildə öyrənmə zərurəti meydana çıxanda tədqiqatın bu üsulu tətbiq olunur.

Formallaşdırma və ekstrapolyasiya metodu əldə edilmiş elmi nəticələrin dəqiq ifadəsi (ən çox riyazi düstur şəklində) və bu ifadə zəminində yeni sahələr və obyektlərin öyrənilməsi ilə bağlıdır. Formallaşdırmadüsturla bağlıdırsa, ekstrapolyasiya az sayda faktlara əsaslandırılaraq ümumi nəzəri nəticələrin çıxarılması və həmin nəticələrin hələ tədqiq olunmamış faktlara şamil edilməsidir.

Aksiomatik metod bəzi fikirləri isbatsız olaraq doğru hesab edir və həmin fikirlərə əsaslanaraq yeni nəticələr çıxarır. Pedaqogikanın aksiomları (isbatsız qəbul edilən həqiqətləri) və teoremləri hələ dəqiq müəyyənləşdirilməmişdir.

Pedaqoji tədqiqatda riyazi üsullar adətən digər üsulların tərkibində tətbiq edilir və iki əsas məqsədə xidmət edir:

- Toplanmış pedaqoji faktlarda baş verən keyfiyyət dəyişikliklərini dəqiqləşdirmək;
- Həmin faktlar arasındakı kəmiyyət asılılığını təyin etmək.

Nəticə etibarilə, riyazi üsullar pedaqoji qanunauyğunluqların elmi cəhətdən dəqiq ifadə olunmasına şərait yaradır və tədqiqatın elmiliyini yüksəldir.

Pedaqoji tədqiqatda istifadəsi faydalı olan riyazi üsullar çoxdur. Orta riyazi göstəricilərin hesablanması, dispersiya əməliyyatı, orta kvadrat sanmanın müəyyənləşdirilməsi, variantlıq əmsalının tapılması və s..

Təlim və tərbiyə problemlərinin öyrənilməsi zamanı daha geniş istifadə edilən sadə riyazi üsullar bunlardır: qeydə alma, nizamlama və pedaqoji tədqiqatların texnologiyası (və ya tədqiqatın metodoloji aparatı).

Tələbələr üçün fəaliyyətlər

Sualları cavablandırın.

1. Qabaqcıl təcrübə nəyi nəzərdə tutur?
2. Qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsində hansı modellər mühüm rol oynayır?
3. Modelləşdirmə metodu hansı məsələlərin həllində mühüm rol oynayır?
4. Tarixi müqayisəli tədqiqat üsulunun mahiyyəti nədən ibarətdir?
5. Təlim və tərbiyə problemlərinin öyrənilməsi zamanı hansı metodlar xüsusi əhəmiyyətə malikdir?

Qiymətləndirmə

Aşağıdakı qiymətləndirmə meyarına əsasən qiymətləndirəcəksiniz

“Fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi üçün yeni üsul və yanaşmaların təcrübədə tətbiq edilməsi ilə bağlı təkliflər verir”

1. Qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsində modelləşdirmə və pedaqoji tədqiqatda riyazi üsullara uyğun olanları cədvələ uyğun seçin:

Nümunə: Modelləşdirmə (+); Pedaqoji tədqiqatda riyazi üsullar (-).

Üsullar	Modelləşdirmə	Pedaqoji tədqiqatda riyazi üsullar
1. Həmin faktlar arasındakı kəmiyyət asılılığını təyin etmək		-
2. Tədris prosesinin planlaşdırılmasını yaxşılaşdırmaq		
3. İdrak fəaliyyətini idarə etmək		
4. Təlim-tərbiyə fəaliyyətini idarə etmək		
5. Təlimi diaqnozlaşdırmaq, proqnozlaşdırmaq və layihələndirmək		
6. Toplanmış pedaqoji faktlarda baş verən keyfiyyət dəyişikliklərini dəqiqləşdirmək		
7. Tədris materiallarının strukturunu optimallaşdırmaq	+	

2.2. Korreksiyaedici pedaqoqların peşə fəaliyyətini müəyyən olunmuş meyarlar əsasında qiymətləndirir

Korreksiyaedici pedaqoqların peşə fəaliyyətinin əsas istiqamətləri

Təhsilin keyfiyyəti bilavasitə təlimçinin yaradıcı potensialı, peşəkarlıq səviyyəsi, təlimin yeni pedaqoji texnologiyalarının tədris prosesinə tətbiqi, öz üzərində daim işləməsi və çevik pedaqoji təkəkkürlü, humanist yönümlü insan olmasından çox asılıdır. Məqsədi hərtərəfli inkişaf etdirilmiş və humanist yönümlü şəxsiyyət yetişdirilməsindən ibarət olan müasir təhsil sistemi müəllimdən hər bir şagirdə onun fərdi xüsusiyyətləri və inkişaf səviyyəsi nəzərə alınaraq yanaşmağı tələb edir. Bununla əlaqədar müəllimin peşəkarlıq səviyyəsi və pedaqoji fəaliyyətinin öyrənilib qiymətləndirilməsi (pedaqoji diaqnostika) onun işindəki çətinliklərin aşkar edilməsi və bu çətinliklərin araşdırılaraq aradan qaldırılmasına xidmət edir. Pedaqoji diaqnostika, həmçinin müəllimin bacarıq səviyyəsi, fəaliyyətinin müsbət cəhətlərinin müəyyən edilməsi və fərdi xüsusiyyətləri fonunda onların inkişaf etdirilməsinə imkan verir.

Məlumdur ki, müəllimin peşəkarlıq səviyyəsi və pedaqoji fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi təlim-tərbiyə prosesinin səmərəliliyinin əsas göstəriciləri olan bilik, inkişaf və tərbiyə məqsədlərinin həyata keçirilməsi baxımından aparılmalıdır. Ona görə də müəllimin peşəkarlıq səviyyəsi və pedaqoji fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün göstəricilər müəyyənləşdirilərkən onun şəxsi keyfiyyətləri, pedaqoji bacarıqları, tədris etdiyi şagirdlərin nailiyyətləri, müasir təlim texnologiyalarına yiyələnmə səviyyəsi və onları öz işində tətbiq etmə bacarığı nəzərə alınmalıdır.

Müəllimin peşəkarlıq səviyyəsi və pedaqoji fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün göstəricilər (parametrlər) aşağıdakılardır:

- Müəllimin peşəkarlıq səviyyəsi;
- İxtisasına dair dərin və əsaslı biliklərə malik olma;
- Müvafiq elm sahəsində yenilikləri sistemə uyğun öyrənmə;
- Fənnin tədrisi texnologiyalarına yiyələnmə və metodiki yaradıcılığa malik olma;
- Səlis tələffüz və nitq mədəniyyətinə malik olma və optimal tempi seçmə;
- Şagirdlərin meyl və maraqlarını inkişaf etdirmə;
- Öyrənənlərin sərbəstlik, fəallıq və yaradıcılığa sövq edilməsində pedaqoji ustalıq;
- Öyrənənlərin biliklərinin qiymətləndirilməsində obyektivlik;
- Dərstdə tədris mühiti və işgüzar şərait yaradılmasına nail olma;
- Öyrənənləri təlim fəaliyyətinin müxtəlif formalarına cəlb etmə (fərdi yanaşma);
- Təhsil sənədləri, o cümlədən, təqvim planı, fərdi plan, sinif jurnalları və digər sənədlərlə işləmə;
- Öyrənənlərə münasibətdə səmimiyyət, qayğıkeşlik, pedaqoji mədəniyyət və dürüstlük nümayiş etdirmə;
- Metodik tövsiyələr - fənn proqramları və dərsliklərin hazırlanmasında iştirak, pedaqoji təkliflərlə mətbuatda çıxış və s.;

- Dərs məşğələsinin tip və strukturunun mövzunun məzmununa uyğunluğu (mühazirə, seminar, laboratoriya işi və s.), dərs məşğələsinin struktur elementlərini didaktik cəhətdən əsaslandırma;
- Biliklərin elmiliyi, anlaşılıqlığı, yeniliyi və əsaslılığı;
- Məşğələni konkret nəticələrlə əsaslandırma;
- Məşğələnin məzmununa müvafiq idrak maraqlarını stimullaşdıran yeni faktlar və məlumatları daxil etmə;
- Dərs məşğələsinin texnoloji təminatı (müasir pedaqoji texnologiyalardan - konseptual, qabaqlayıcı, istiqamətləndirici və digərlərindən istifadə və müvafiq texnologiyalara uyğun aktiv təlim metodlarının tətbiqi);
- Dərs məşğələsinin tərbiyəedici funksiyaları və təlimin humanist xarakteri mühüm amillərdəndir.

Tərbiyə olunanla tərbiyə edən arasında qarşılıqlı münasibətlər

Tərbiyə texnologiyalarının yaradılmasında aşağıdakı pedaqoji prinsiplər nəzərə alınmalıdır:

- Məqsədyönlülük;
- Perspektivlik;
- Komplekslilik;
- Fəallıq;
- Mütəşəkkillik;
- Yaşa uyğunluq və s.

Məktəbdə müxtəlif işlərin hazırlanması texnologiyalarının həyata keçirilməsində yuxarıdakı pedaqoji prinsiplər diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Tərbiyəvi tədbirlərin təşkilində kollektivçiliyin böyük rolu vardır. Şagirdlərlə iş apararkən hər bir müəllim, yaxud tərbiyəçi fərdi işlə kollektiv işi uzlaşdırmalıdır. Proses zamanı tərbiyə texnologiyaları və tərbiyə metodlarının tələblərinə müvafiq olaraq məktəblilərin ümumi və fərdi cəhətləri nəzərə alınmalıdır.

Ümumiyyətlə, tərbiyə prosesi bir neçə sualın izahında aydınlaşdırıla bilər. Tərbiyə olunan kimdir? Tərbiyə edən kimdir? Tərbiyənin məqsədi nədir? Tərbiyə prosesində hansı üsullardan istifadə olunur? Tərbiyə olunanla tərbiyə edən arasında qarşılıqlı münasibətlər necədir? və s.. Təbii ki, tərbiyə işinin dərin pedaqoji-psixoloji problemlərini nəzərə alaraq, pedaqoji və psixoloji biliklərə istinad etmədən həmin suallara düzgün cavab vermək mümkün deyildir.. Tərbiyə prosesində şəxsiyyətin tələbatları, arzu və istəkləri, temperament xüsusiyyətləri, sərvət meyilləri, maraqları, idealları, dünyagörüşü və əqidəsi təşəkkül edir.

Tərbiyə prosesində hansı pedaqoji-psixoloji biliklərə istinad edilməli və hansı psixoloji qanunauyğunluqlardan çıxış edilməlidir ki, tərbiyə işi uğurlu aparılsın və qarşıya qoyulmuş məqsədə müvəffəqiyyətlə nail olunsun? Bunun üçün, ilk növbədə, tərbiyə obyektinə (tərbiyə olunanına) yaxından bələd olmaq və onun bütün fərdi psixoloji xüsusiyyətlərini dərinləndirmək

öyrənmək lazımdır. İnsanın psixoloji xüsusiyyətlərini mükəmməl öyrənmədən tərbiyə işində uğur qazanmaq mümkün deyildir.

Təbii ki, tərbiyə obyektı olan SİMŞ fərdi psixoloji xüsusiyyətinə görə biri digərindən kəskin surətdə fərqləndirilir. İctimai təcrübənin müxtəlif sahələrində (sənaye, kənd təsərrüfatı, təhsil, səhiyyə və s.) fərdi xüsusiyyətlərin təhlili və nəzərə alınması pedaqogika və psixologiyanın tətbiqi problemləri çərçivəsində xüsusi yer tutur. Gənc nəslin təlim-tərbiyəsi işində isə onun əhəmiyyəti, xüsusilə, böyükdür.

Pedaqogika və psixologiya tarixi ilə tanış olsaq, bir cəhəti aydın görə bilərik. Zamanın görkəmli alimləri uşaq tərbiyəsindən danışarkən diqqəti həmişə fərdi yanaşma məsələlərinə cəlb etmişlər. Fərdi yanaşma mühüm pedaqoji-psixoloji prinsipdir. Həmin prinsipə görə təlim-tərbiyə işində hər bir uşağın fərdi xüsusiyyətləri zəruri surətdə nəzərə alınmalıdır. Təlim-tərbiyə işində fərdi yanaşma iki cəhətdən, xüsusilə, vacibdir. Birincisi, SİMŞ-ə fərdi yanaşılmaqla onun özünəməxsus xüsusiyyətlərə malik olan şəxsiyyət kimi inkişaf etdirilməsi üçün psixoloji cəhətdən əlverişli şərait yaradılır. İkincisi, şəxsin fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmadan ona göstərilən korreksiyaedici təsirdə, adətən, istənilən nəticə əldə edilmir.

Müəyyən edilmişdir ki, pedaqoji təsir həmişə şəxsin fərdi-psixoloji xüsusiyyətləri ilə şərtləndirilir. Bu o deməkdir ki, pedaqoji təsirin xarakteri və səmərəsi təkcə onun obyektiv xüsusiyyətləri ilə deyil, həm də şəxsin həmin təsiri necə qəbul etməsi ilə müəyyən olunur. Xahiş, tərif, cəzalandırma və digər üsulların bütün şəxslərə eyni səviyyədə təsir etməməsini də məhz bununla izah etmək lazımdır. Tərbiyə işində fərdi yanaşmanın mahiyyəti ondan ibarətdir ki, tərbiyənin ümumi məqsədləri nəinki şəxslərin yaş və cinsi xüsusiyyətləri, həm də fərdi xüsusiyyətlərinə müvafiq olaraq konkretləşdirilir. Təcrübə göstərir ki, tərbiyə işində SİMŞ-in fərdi xüsusiyyətləri nəzərə alınmadıqda hətta ən səmərəli təsir vasitələri öz əhəmiyyətini itirir. Fərdi yanaşmanın bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə olan iki tərəfi vardır. Onlar:

- Şəxsiyyətin fərdi xüsusiyyətlərinin təhlili;
- Təlim-tərbiyə işində psixoloji cəhətdən düzgün nəzərə alınması məsələləri ilə bağlıdır.

Tərbiyə vasitələri seçilərkən SİMŞ-in fərdi xüsusiyyətləri də nəzərə alınmalıdır. Bəzi şəxslər fərdi yanaşma və tərbiyəni bir-biri ilə eyniləşdirirlər, halbuki onlar arasında fərq vardır. Həmin fərqləri valideyn və tərbiyəçinin bilməsi vacibdir.

Tərbiyə etmə prosesində müxtəlif əlaqə və asılılıqlar sosial, psixoloji, pedaqoji, bir-biri ilə birləşdirilmiş və qarşılıqlı şəkildə şərtləndirilmişdir. Tərbiyə etmə prosesinin didaktikası onun ziddiyyətliliyi, inkişafı, mütəhərriqliyi və dəyişikliyinə ifadə olunur. Belə bir fəaliyyətin təşkili sosial əlaqələr və qarşılıqlı sosial münasibətlərə malik şəxsiyyətin formalaşdırılması prosesinin elmi əsaslarını təşkil edir.

Tələbələr üçün fəaliyyətlər

1. Korreksiyaedici pedaqoqların peşə fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini müəyyən edin və bu proseslə bağlı müzakirə edin.
2. Tərbiyə olunanla tərbiyə edən arasında qarşılıqlı münasibətləri BİBÖ (bilirəm, istəyirəm, biləm və öyrəndim) cədvəlində müvafiq təhlil edin:

Bilirəm	İstəyirəm biləm	Öyrəndim

Qiymətləndirmə

Aşağıdakı qiymətləndirmə meyarına əsasən qiymətləndirəcəksiniz

“Korreksiya edici pedaqoqların fəaliyyətini müəyyən olunmuş meyarlar əsasında qiymətləndirir”

1. Müəllimin peşəkarlıq səviyyəsi və pedaqoji fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün göstəricilər (parametrlər) müəyyən edin:
 1. Tədris materiallarının strukturunun optimallaşdırılması;
 2. İxtisasa dair dərin və əsaslı biliklərin əldə edilməsi;
 3. Fənnin tədrisi texnologiyalarına və metodik yaradıcılığa yiyələnmə;
 4. Müəllimin peşəkarlıq səviyyəsinin müəyyən edilməsi;
 5. İdrak fəaliyyətinin idarə edilməsi.
 - A) 4, 3, 2;
 - B) 5, 1, 3;
 - C) 4, 1, 2;
 - D) 3, 2, 5;
 - E) 4, 3, 5.
2. Tərbiyə olunanla tərbiyə edən arasında qarşılıqlı münasibətlər mövzusunda təqdimat hazırlayın.
 3. Tərbiyə texnologiyalarının yaradılmasında iştirak edən pedaqoji prinsiplərə aiddirlər hazırlayın.

2.3. Fəaliyyətlərin təkmilləşdirilməsi üçün bacarıqların artırılmasını prosedura uyğun təşkil edir

Keyfiyyətli təhsilin təşkili prinsipləri

Keyfiyyətli təhsil kollektiv əməyin nəticəsidir. Müasir dövrdə hər bir müəssisənin fəaliyyətinin keyfiyyəti, həyata keçirilən təhsil xidmətlərinin təlim alanların şəxsiyyətinin inkişafını nə dərəcədə təmin etməsindən asılıdır. Bu zaman, "təlimin keyfiyyəti" və "təhsilin keyfiyyəti" kimi anlayışlar bir-birindən fərqləndirilməlidir. Təlimin keyfiyyəti təlim prosesinin nəticəsi kimi qəbul edilərək, öz vəzifələrinə münasibətləri və tədris-metodik işin təşkili, maddi-texniki bazanın səviyyəsi və şagirdlərin təlimə, müəllimlərin isə öz fəaliyyətlərinə münasibətindən asılıdır. Təhsilin keyfiyyəti isə əlavə olaraq təhsil müəssisəsinin məzunlarına cəmiyyətin münasibəti və onların ixtisas seçimi, ali, orta ixtisas və peşə təhsili müəssisələrinə qəbulunun da nəzərə alınmasını tələb edir. Ümumtəhsil müəssisələrdə olduğu kimi xüsusi təhsil müəssisələri də təhsilin keyfiyyətini artırmaq üçün ümumi idarəetmə prinsiplərə əsaslanır və onlardan fəal istifadə edir. Azərbaycan xüsusi təhsil konsepsiyasında ümum təhsil məqsədyönlü, demokratik şəraitdə biliklərin əldə edilməsi və həyata hazırlığı kimi başa düşülür.

Qeyd edək ki, xüsusi təhsil məktəbin fəaliyyətinin effektivliyi, tədris prosesinə sərf edilmiş əməyin nəticəsində qazanılan keyfiyyət göstəriciləri ilə özünü göstərir. Bu aşağıdakılardan ibarətdir:

- Məktəbdə hər müəllimə düşən şagirdin sayı;
- Məktəbdə hər şagirdə düşən tədris sahəsi;
- Bir şagirdə xərclənən dövlət və büdcədən kənar gəlirin (vəsaitin) miqdarı;
- Maddi və maliyyə resurslarının sərfinin ümumi miqdarı;
- Əldə edilmiş nəticələr.

Sadalanmalar qoyulmuş tələblərə cavab versə də, onların olması hələ heç də təhsildə keyfiyyətin lazımi səviyyədə təmin edilməsi demək deyildir. Unutmaq olmaz ki, burada sadalanmalardan düzgün istifadə, qiymətləndirmə, nöqsanların aradan qaldırılması, kollektivin istiqamətləndirilməsi, bir sözlə, təhsil müəssisəsi kollektivinin təşkili və idarə olunması və təhsilin elmi əsaslarla istiqamətləndirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu da təhsil müəssisə rəhbərinin vəzifə borcudur. Bu məqsədlə xüsusi təhsil müəssisəsini idarə edən şəxs ümumi idarəetmə prinsiplərinə yiyələnəməlidir. Müasir dövrdə (idarəetmənin əhəmiyyətinin artdığı bir zamanda) inzibatçılıqdan sosial-psixoloji qaydalara üstünlüyün verilməsi insani münasibətlərin tətbiqinin həyata keçirilməsi deməkdir:

1. Nizam-intizam – kollektivin bütün üzvləri tərəfindən müəssisədaxili qaydaların yerinə yetirilməsi (məktəb nizamnaməsi bu zaman unudulmamalıdır) və menecerlərin intizamı pozanlara qarşı ciddi tədbirləri (kadrlar hər şeyi həll edir kadrların seçilib yerləşdirilməsi və ixtisaslarının artırılması, effektiv sistemin hazırlanıb tətbiq edilməsi).
2. Kollegiallıq – məktəbin menecerləri-rəhbər kadrları yaxın ünsiyyət münasibətlərində olub əməkdaşlıq əlaqələri və məsləhətləşmə şəraitində qərarları

birlikdə hazırlayaraq həyata keçirirlər.

3. Vahid-təkbaşına rəhbərlik – rəhbərliyin tək əldə mərkəzləşdirilməsində əməkdaşlar göstəriş alır və onun qarşısında hesabat verirlər (“ rəhbərin dediyi həmişə düzdür”).
4. Operativlik – kollektivin idarəetmə sistemində bu və ya digər əməkdaşların fəaliyyətində baş verən çətinliklər və uyğunsuzluqların aradan qaldırılması üçün problem təhlil edilir, operativ qərarlar qəbul edilir, nöqsan aradan qaldırılır və konfliktlər həll edilir.
5. İxtisaslaşma – kollektivin idarə edilməsi sistemində əmək bölgüsünə riayət edilir və lazım gəldikdə müəyyən funksiyaların həyata keçirilməsi məqsədilə xüsusi qruplar yaradılır.
6. Obyektiv mükafatlandırma – fərdi və kollektiv əməyin qeyd edilməsi, qiymətləndirilməsi və imkanlar çərçivəsində mükafatlandırılması.
7. Effektivlik – kollektivin idarəetmə sisteminin fəaliyyətinin qanun və qaydalara uyğun təşkili.

Bu prinsipləri bilmək və müəssisənin fəaliyyətində tətbiq etmək effektiv nəticələr əldə etməyə imkan yaradır. Məktəb kollektivini idarə etmə, təhsildə yüksək nailiyyətlər əldə etmə və tədris prosesində hər bir şagirdin fəaliyyətində yüksək keyfiyyət əldə etmə işini təşkil etmək üçün xüsusi təhsil məktəbinin rəhbərləri – təhsil menecerləri menecment və marketing elmlərinə yiyələnəməli və menecerə lazım olan mühüm professional keyfiyyətlərə yiyələnəməlidirlər. İnsan fəaliyyətinin inanılmış, yüksək səviyyəli subyektinə çevrilməsi və peşəkarlıq səviyyəsinə qaldırılması üçün uzun və əzablı bir yol keçilir. Məzmun nöqtəyindən nəzərdənən bu inkişaf xətti ondan əvvəlki təərəfindən tapılmış və təkmilləşdirilmiş fəaliyyət vasitələri, mədəniyyət, bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmişdir. Bu prosesdə mütəxəssis onu əhatə edən kollektiv üzvləri ilə müəyyən dəyərlər və normalara yiyələnərək ixtisaslaşır, sosiallaşır və tədrisən sosial obyektlərdə özü və digərlərinin (tabedə olanların) sosial əxlaqı və fəaliyyətini tənzimləyən subyektə çevrilir. Beləliklə, menecer fəaliyyətində, əsasən, üç mühüm professional keyfiyyət diqqəti cəlb edir. Onlar aşağıdakılardır:

- İdraki motivləşmə;
- İntellektual səviyyə;
- Ünsiyyət mədəniyyəti.

Bunlar da, əlbəttə ki, aktual motivlərin formalaşdırılmasını təmin edir. Ona görə də yəqin ki, menecerin bir neçə əsas keyfiyyətlərini açıqlamaq yerinə düşər. Bunlar aşağıdakılardır:

- İdraki-motivasiyalı keyfiyyətlər;
- Nəticəyə istiqamətləndirilmə – başqa sözlə, müvəffəqiyyət əldə etməyə can atma, diqqətli olma, dəqiqlik, ətrafdakılarla hesablaşma, sosial baxımdan, kompetensiyalı, rəhbərlik edilən təşkilat üzvləri ilə doğmalığ, əsəbləri cilovlama bacarığına malik olma və s.;

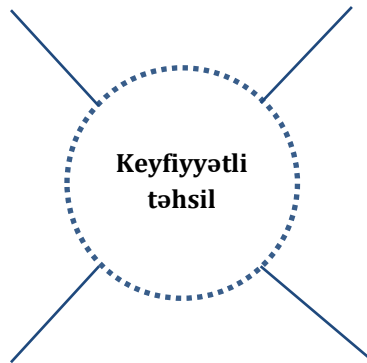
- İntellektual keyfiyyətlər - fəaliyyətinin konseptual səviyyəli mürəkkəb məsələlərinin yaradıcı həlli ilə bağlı olub onun intellektual səviyyəsindən asılıdır. Bura riskə getmə, doqmatik münasibətlərdən uzaqlaşma, mürəkkəb situasiyalarda qərar qəbul etmə bacarığı və s.;
- Kommunikativ (ünsiyyət) keyfiyyətlər tabeçilikdə olanlar tərəfindən daha çox müsbət qiymətləndirilən rəhbərə aid keyfiyyətdir;
- Qrup şəklində işləmə qabiliyyəti. Özü və onu əhatə edən kollektiv üzvləri ilə düşüncələrini bölüşmək, məsləhətləşmək və kömək etmək, istəyənləri problemin həllinə cəlb etmək, yeni ideyaları qəbul etmək, eksperimentlərə hazır olmaq, pozitiv qərarlara istiqamətlənmək və qrup şəklində işləmə bacarığına yiyələnmək;
- Konfliktli situasiyaların həllinə hazır olmaq.

Nəticə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, korreksiyaedici təhsilin təşkili zamanı, xüsusi təhsil müəssisələri ümumtəhsil idarəetmə prinsiplərinə istinad edərək kollektivdə nizam-intizam qaydalarını, qarşılıqlı münasibətləri və yeni texnologiyaların qəbulu istiqamətində öz fəaliyyətini qurur.

Tələbələr üçün fəaliyyətlər

1. Sxemə əsasən keyfiyyətli təhsili təşkil edən amilləri müəyyən edin:

Qiymətləndirmə

Aşağıdakı qiymətləndirmə meyarına əsasən qiymətləndirəcəksiniz:

“Fəaliyyətlərin təkmilləşdirilməsi üçün bacarıqların artırılmasını prosedura uyğun təşkil edir”

1. Keyfiyyətli təhsilin təşkili üçün təhsil prosesinə hazırlıq səviyyəsi aşağıdakı hansı kriteriyalarla xarakterizə edilə bilər? (“+” işarəsi ilə qeyd edin)
 - Məktəbin təhsil işçilərinin ixtisaslara uyğun tərkibi və onların ixtisas səviyyəsi;
 - Metodik işin təşkili və müasir texnologiyaların tətbiqi;
 - Ali, orta ixtisas və peşə məktəblərinə qəbulun səviyyəsi, ordu sıralarında xidmət və əmək prosesinə qoşulanların faiz göstəriciləri;
 - Məktəbin maddi-texniki bazasının imkanları və müasirlik səviyyəsi;
 - Məktəbin müasir informasiya və kompüter təminatı;
 - Valideynlərin məktəbə münasibəti və məktəbin xarici mühitlə əlaqələri;
 - Müəllimlərin təkmilləşdirilməsi və ixtisasartırma təhsilinin təşkili;
 - Məktəbdə istifadə olunan xarici təcrübə və məktəbin qabaqcıl təcrübəsindən digər məktəblərdə istifadə olunması.

CAVABLAR

Təlim nəticəsi 1 üzrə düzgün cavablar	
Qiymətləndirmə meyarı 5	
Sual 1	C

Təlim nəticəsi 2 üzrə düzgün cavablar	
Qiymətləndirmə meyarı 2	
Sual 1	A

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Əliyev R. – “Elmi işlərin yerinə yetirilməsi metodikası”, Bakı - 2016 il.
2. İbrahimov F.D., Hüseynzadə R.L. – “Pedaqogika”, dərslik, I cild, Bakı-2012 il.
3. Məmmədzadə R. – “Təhsildə keyfiyyət- aparıcı istiqamətlərdən biri kimi”, Bakı- 2010 il.
4. Mehrabov A. V – “Pedaqoji texnologiyalar”, Bakı-2006 il.
5. Nəzərov A.M. – “Müasir təlim texnologiyaları”, dərs vəsaiti, ADPU-nəşriyyatı. Bakı-2012.
6. Paşayev Ə., Rüstəmov F. – “Pedaqogika”, dərs vəsaiti, Bakı – “Elm və təhsil”-2010 il.
7. Загвязинский В.И. –«Педагогика», Учебник, Изд., Академия, М., 2012 г.
8. <https://kayzen.az/blog/pedaqoq/401/pedaqoji-t%C9%99dqiqat-v%C9%99-onun-metodlar%C4%B1.html>
9. <http://azkurs.org/derslik-azerbaycan-respublikas-tehsil-nazirliyinin-14-12-2011.html?page=5>

